

Branko Tošović, Arno Wonisch (ur.)

**Srpski pogledi na odnose
između srpskog, hrvatskog
i bošnjačkog jezika**

**Serbische Sichtweisen
des Verhältnisses zwischen
dem Serbischen, Kroatischen
und Bosniakischen**

I/5

2005—2012

Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz
Beogradska knjiga
2013

Branko Tošović
[rod. 1949]

Hrvatski tvorbeni purizam [2012]

0. Hrvatska jezička politika odlikuje se izrazitim purizmom, koji ima du-
gu historiju i tradiciju te se smatra jednom od konstanti hrvatskog jezika i bit-
nim obilježjem hrvatskog standardnog jezika od njegovog početka do danas. U
devedesetim godinama XX stoljeća došlo je do snažnog oživljavanja ovog oblika
jezičke politike radikalnom intervencijom u jezički standard i govornu realiza-
ciju.

1. Hrvatski purizam je orijentaciono prilično homogen, ali je po načinu
realizacije veoma heterogen. U njemu postoje različita strujanja, na šta utiču
faktori kao što su intencija, sredstvo, uzrok, povod, posljedica, način, obim, vri-
jeme, prostor, recepcija, usmjerenje, kriterij, postupak, mjera.¹

2. Aktuelni puristički procesi se na različite načine ocjenjuju. S jedne
strane, oni se smatraju potpuno opravdanim, neophodnim i svrsishodnim, jer
znače obnavljanje prekinute hrvatske tradicije² i odbacivanje svega onog što je
strano tijelo u hrvatskom jeziku.³ Ova pozicija predstavlja osnovu zvanične
hrvatske jezičke politike i najvažnijih njenih kreatora, prije svega Radoslava
Katičića, Dalibora Brozovića i Stjepana Babića. S druge strane postoji iracio-
nalno naglašeni purizam i jaka cenzura pomoću koje se on sprovodi, što se oči-
tuje u nametanju velikog broja novotvorenica, zastarjelih riječi, vještačkih ob-
lika i konstrukcija (Kordić 2003/7–8: 193–194). Smatra se takođe da su jezičku
politiku proteklih decenija umnogome obilježili naglašena površnost, rigidni
purizam, poprilična ksenofobičnost i antislovenstvo (Pranjeković 2000). Postoji i
mišljenje da je za hrvatski standardni jezik neprihvatljiv dosljedan purizam
(poput onog u mađarskom), ali da je isto tako neprihvatljiva ravnodušnost pre-
ma traženju novih vlastitih izražajnih mogućnosti, kakva je karakteristična za
engleski ili ruski: „Potrebno nam je oboje: i neumorno traženje uspjelih hr-

¹ O tome u kome su obimu i na koji način zastupljeni svi spomenuti faktori i nave-
dene vrste hrvatskog purizma v. Tošović 2013 [2008]: 395–413.

² Recimo, za sufiks **-ik** u riječima tima *politik*, *botanik*, *istorik*, *kritik* kaže se da je
potisnut iz upotrebe nakon 1918. sufiksima **-ar** i **-ičar** i da se sada pomalo opet vraća u
upotrebu (Krmepotić 2001: 148).

³ „Zbog toga se sada oživljavaju mnoge zastarjelice koje to nisu postale normalnim
razvojem, nego političkom prisilom“ (Babić 2004: 14). „Da bi se zadovoljile nove potre-
be, tvore se nove riječi u skladu s nekadašnjom hrvatskom jezičnom tradicijom. To je
potrebno i zbog velike navale tuđica, u prvome redu anglicizama, zapravo amerikaniza-
ma [...]“ (Babić 2004: 15).

vatskih zamjena, i slobodna poraba, bez grča i grizodušja, prikladnih posuđenica“ (Zapisnik www1).⁴

Hrvatski purizam je izazvao i reakcije na međunarodnom planu jer mu se spočitava da vodi jezičkom totalitarizmu, da predstavlja pokušaj kretanja unazad, u arhaizaciju. Čak je Hrvatska u Skupštini Vijeća Evrope 3. novembra 1993. u Strazburu optužena zbog nasilja nad jezikom, prisilne kroatizacije, nacionalističko-fašističke imputacije, kroatizacije svega i svačega, uvođenja nerazumljivih riječi. Tada su se čule i ovakve izjave: „Vlada osjećaj da se ta purifikacija u jeziku odvija u nacionalističkom smislu [...]“ (cit. prema Bašić 1994: 157). Niz zapadnih slavista ukazuje na pretjerani purizam u Hrvatskoj. Tako Jochen Raecke primjećuje izrazitu arhaizaciju hrvatskog jezika i to komentariše:

Ovo je pokušaj da se ide natrag. Arhaizacija. To znači ići 150 godina unazad, a sve pod geslom: što je slično srpskom, to nije hrvatski. Glupost je boriti se protiv jezične evolucije (cit. prema Babić 2004: 15).

3. Ranije je hrvatsko čistunstvo bilo upereno, prije svega, protiv germanizama, a sada uglavnom protiv srbizama (pod geslom: što je slično srpskom to nije hrvatsko; prema Babić 2004: 15) i anglicizama.

U periodu disolucije devedesetih godina XX v. purističke tendencije dostigle su vrhunac. Došlo je do oživljavanja starih i zaboravljenih riječi tipa *glede, izvješće, nazočan, tijek*. Značajne promjene zahvatile su vojnu terminologiju, prije svega aktiviranjem riječi nastalih ili čestih u 19. stoljeću tipa *bojna, bojniki, časnik, satnija, satnik, stožer, vojarna*.

4. Hrvatski aktuelni purizam bliži je agresivnom, netolerantnom nego umjerenom, izbalansiranom, mada se i u zvaničnoj jezičkoj politici izražava odbojan stav prvom („I agresivni purizam i agresivna nebriga za izražajne mogućnosti vlastita jezika razaraju hrvatskoj kulturi temelje“ – Zapisnik www1). Postoji posebna vrsta koju bismo nazvali pseudonaučnim, falcifikatorskim purizmom i koja se ekstremno ispoljava na interkorporacionom planu. Njena suština je u tome da se svjesnim obmanjivanjem i izvrtanjem činjenica potencira i opravda čistunstvo. Time se posebno odlikuju tumačenja Marijana Krmpotića. U njegovoj knjizi HRVATSKI JEZIČNI PRIRUČNIK postoji velik broj primjera u kojima se pogrešno tumače srpsko-hrvatske razlike, a na tvorbenom planu postoji čitav niz tendencioznih i ničim nepotkrijepljenih tvrdnji (Krmpotić 2001). Ovaj priručnik pokazuje koliko je problematično vršiti međujezičku diferencijaciju oslanjanjem na Brodnjakov rječnik („radili smo kao Brodnjak, sa Brodnjakom u ruci“) i koliko je bitno konsultovati elektronske korpuse (autor uopšte nije provjerio/provjeravo upotrebnu vrijednost analiziranih primjera, što danas kao mogućnost najviše nude elektronski korpusi, prije svega nacionalni i paralelni).

⁴ Stjepko Težak nije za nasilje nad riječima, nije za poplavu stranih riječi, ali nije ni za drugu krajnost: pretjerano čistunstvo, progon svake nehrvatske riječi (Težak 2000: 115).

Među Krmpotićevim neobičnim, netačnim i neargumentovanim tumačenjima i zaključivanjima izdvajaju se sljedeća.

1. Autor tvrdi da Srbi tvore glagolske imenice na **-nje** samo od trajnih (imperfektivnih) glagola koji izriču nesvršenost radnje. Da nije tako, pokazuje REČNIK SRPSKOG JEZIKA (Nikolić 2007, dalje RSJ)⁵ u kome smo samo sa prefiksom **za-** našli veliki broj primjera imenica obrazovanih od svršenih (perfektivnih) glagola: *zakašnjenje, zaveštanje, zadovoljenje, zalečenje, zamirenje, zamračenje, zamršenje, zaobljenje, zaoštrenje, zapaljenje, zaposlenje, zarobljenje, zaručenje, zasićenje, zatočenje, zatrovanje, zacrnjenje* itd. Postoji još jedna pogrešna tvrdnja: „Oprječno hrvatskom Srbi mjesto glagola (i infinitiva) iliti drugih imenica rabe uglavnom glagolske imenice na **'-nje'**“ (Krmpotić 2001: 147–157). „U srpskom su glagolske imenice na **'nje'** toliko uhvatile maha da Srbi radije rabe glagolske imenice na **'-nje'** od glagola izvedenih iz tuđih osnova, negoli same tuđice s dočetakom **'-ja'** od kojih su ti glagoli izvedeni“ pa se navode ovi primjeri: *agitovanje – agitacija, cirkulisanje – cirkulacija, diskutovanje – diskusija, falsifikovanje – falsifikacija, reorganizovanje – reorganizacija, realizovanje – realizacija, regrutovanje – regrutacija, regulisanje – regulacija, rezervisanje – rezervacija*. Međutim, u RSJ nalazimo *agitaciju, diskusiju, falsifikaciju* (koja se objašnjava kao *falsifikovanje*), *cirkulaciju, reorganizaciju, realizaciju, regrutaciju, regulaciju, rezervaciju*, ali ne i za *agitovanje, cirkulisanje, diskutovanje, falsifikovanje, reorganizovanje, realizovanje, regrutovanje, regulisanje, rezervisanje*. Ovdje postoje i semantične nepodudarnosti: npr. *rezervacija* potencira rezultat, a *rezervisanje* proces. Pogrešno srpsko-hrvatsko kontrastiranje se završava upozorenjem: „Nepravilnom i pretjeranom porabom glagolskih imenica na **'-nje'** siromašimo hrvatski, a uz to ga i posrbljujemo“ (Krmpotić 2001: 147–160).

2. Krmpotić ističe: „Srbi kažu *'lasta'*, Hrvati *'lastavica'* i ne osjećaju tu rieč kano umanjenicu“ (Krmpotić 2001: 144), međutim samo u Korpusu srpskog jezika našli smo 21 primjer za *lastavicu* (Korpus-Sr), a u RSJ postoji natuknica za nju (Nikolić 2007: 629).

3. Autor tvrdi da se u srpskom imenica kao ekvivalent za hrvatsko **-telj** pojavljuje **-oc < -lac**, iako se od školskih klupa uči da je i u srpskom i u hrvatskom jeziku **-oc** u nominativu jednine nepravilno, dakle ono što Krmpotić navodi kao dokaz: *patioc, poručioc, poslužioc, predvodioc, prenosioc, varioc, zavodioc* (Krmpotić 2001: 147–148). On još na jednom mjestu ponavlja ovu grubu gre-

⁵ Ovaj rječnik je u datome trenutku najbolji i najpouzdaniji izvor leksičkog blaga savremenog srpskog standardnog jezika. On je i po broju riječi (74.859) reprezentativan za utvrđivanje realnog stanja u srpskoj leksici i za nepristrasnu i argumentovanu analizu srpsko-hvatskih jezičkih odnosa. Stoga se u ovome radu i pozivamo samo na ovaj izvor, jer smatramo da je dovoljan za dokazivanje. Materijal on-line korpusa još bi više potvrdio naša zapažanja i zaključke.

šku: „Srbi mienjaju ‘-l’ u ‘-o’ i kada nije na kraju sloga osobito u dočetcima ‘-lac’, na pr. *-čitaoc, čitaoca* (hrv. = *čitatelj, čitatelja*); *-rukovodioc, rukovodioca* i t. d.“ (Krmpotić 2001: 139).

4. Krmpotić tvrdi: „Kako Srbi ne imaju zbirnih imenica: ‘*gledateljstvo, slušateljstvo, čitateljstvo*’, onda mjesto ‘*gledateljstvo*’ rabe rječ ‘*gledalište*’, a *gledalište* u hrvatskom znači ‘prostor za gledateljstvo’“ (Krmpotić 2001: 146). Međutim, u RSJ značenje koje Krmpotić veže za srpski jezik daje se kao **b**, dok kao **a** (dakle primarno) dolazi ‘mesto, prostor za gledaoce’ (Nikolić 2007: 199).

5. Kao srpsko-hrvatski diferencijalni parovi navode se *ribolovac – ribar, smučar – skijaš, srodnik – rođak, starinač – starosjedilac, platac – platiša, rakar – grobar, supružnik – suprug, muž, ukopnik – grobar, uličnjak – uličar, varalac – varalica, vozar – vozač, žalosnik – jadnik, žetvar – žetelac* (Krmpotić 2001: 146–148). Sve riječi označene kao hrvatske (ako se sudi samo po RJS) sasvim su normalne i u srpskom jeziku (*ribar, skijaš, rođak, starosjedilac, suprug, muž, grobar, uličar, varalica, vozač, jadnik, žetelac*), dok neke navedene kao srpske ne nalazimo u RSJ (Nikolić 2007): *platac, rakar, starinač, uličnjak, žetvar, vaspostavljač*.

6. Autor u srpske ubraja tuđe riječi (posuđenice), a u hrvatske domaće: *šloser – bravar, vinovnik – krivac, tišler – stolar, đubretar – smetlar, graver – rezbar, liferant – dobavljač, radirer – bakropisac, vajar – kipar, volšebnik – čarobnjak, živopisac – slikar*, iako su navede hrvatske riječi jednako i srpske (*bravar, krivac, stolar, smetlar, rezbar, dobavljač, bakropisac, kipar, čarobnjak, slikar*) – up. Nikolić 2007, međutim, lekseme koje se ističu kao srpske nisu neutralne, već stilski markirane – germanizmi (*šloser, tišler, liferant*) ili rusizmi (*vinovnik, volšebnik*). Postoje i riječi naznačene kao srpske kojih uopšte nema u RSJ (*vaspostavljač*).

7. U ovome priručniku stoji i ovo: „U hrvatskom rabimo ženski rod imenica za oznaku zanimanja žena. Srbi govore o ženama u muškom rodu“ (Krmpotić 2001: 150) i kao primjer navodi *predsednik* (srpski) *predsjednica* (hrvatski), *sekretar – tajnica, tužitelj – tužiteljica*. Međutim, u RSJ postoji i *preds(j)ednica*, i *sekretarica*, a u svakodnevnom i stručnom govoru koristi se riječ *tužiteljka*.

8. Krmpotić piše da za odrični oblik imenica i pridjeva Hrvati radije koriste **ne-** tamo gdje Srbi upotrebljavaju **bez-/bes-** (Krmpotić 2001: 141) pa izdvaja „najčešće“ parove u kojima su, međutim, hrvatski ekvivalenti sa **ne-** sasvim normalne srpske riječi: *nesanica, nepogrešiv, nepobitno, nepovratno, neprekidan, nepregledan, nenadaren, nesumnjivo, nesvjestica, neizmjeran, neutemeljeno, neosnovano, nekoristan, nemilosrdan* itd.

9. Autor se dotiče i obrazovanja kompozita: „U složenicama za oznaku dvojnosti ili jednakosti u imenica i pridjeva Hrvati rabe poglavito prilog ‘isto-’, a Srbi radije rabe priloge ‘jedno-’ ili ‘jednako-’“ i navodi ovakve srpsko-hrvatske parove: *jednakobrojan – istobrojan, jednakosmjernan – istosmjernan, jednakostran – istostraničan, jednakovredan – istovredan, jednakovrstan – istovrstan, jed-*

nakozvučan – istozvučan, jednakoimen – istoimen, jednojezičan – istojezičan, jednokračan – istokračan, jednokrvan – istokrvan, jednomislenost – istomislenost, jednomišljenik – istomišljenik, jednorodan – istorodan, jednovremen – istovremen, istodoban, jednovrstan – istovrstan, jednoznačan – istoznačan (Krmpotić 2001: 150). Međutim, u RSJ ne nalazimo ekvivalente koje autor kvalifikuje kao srpske: *jednakobrojan, jednakosm(j)eran, jednakostran, jednakovrstan, jednako-zvučan, jednakoimen, jednokračan, jednokrvan, jednomislenost*, ali zato nalazimo one koje on tumači kao hrvatske: *istosmjernan, istostraničan, istovrstan, istoimen, istojezičan, istokračan, istokrvan, istorodan, istovremen, istodoban, istovrstan*. Osim toga, nije isto *jednojezičan* i *istojezičan*: prva riječ ima dva značenja – 1. 'koji ima isti maternji jezik (istojezičan)', 2. 'koji je dat samo na jednom jeziku' (*jednojezični* rječnik), dok *istojezičan* označava samo identičnost.

10. Autor tvrdi da „Srbi nemaju osjećaja za svršenost i nesvršenost glagolske radnje i rabe samo nesvršene glagole“ (Krmpotić 2001: 156), što je potpuno netačno i čudno da se uopšte može tako nešto napisati.

11. Krmpotić piše da „glagoli izvedeni od imenskih i pridjevskih osnova iz tuđih jezika u hrvatskom tvore neodređeni lik (infinitiv) s dočekom ‘-irati’ (prema njemačkom), a u srbskom s dočetcima ‘-ovati’ ili ‘-isati’ (prema novogrčkom)“ (Krmpotić 2001: 170) iako je poznato da u srpskom jeziku postoji velik broj glagola sa **-irati**. Recimo RSJ, prema našoj statistici, daje čak 993 odrednica za takve glagole (*akceptirati, anatomizirati, dezertirati, diplomirati, elaborirati, fantazirati, halucinirati, inicirati, jodirati, kapitulirati, limitirati, muzicirati, patrolirati, rezimirati, signalizirati, špijunirati, telefonirati* itd.) – Nikolić 2007. S druge strane postoje i u hrvatskom riječi sa **-ova-ti** (različite stilske vrijednosti): *cinkovati, dopingovati, drilovati, filovati, flertovati, grofovati, komitovati, konakovati, lagerovati, logorovati, mitingovati, molovati, profesorovati, proštepovati, raubovati, rektorovati, rimovati, rizikovati, šefovati, šegrtovati, školovati, šlepovati, šperovati, špinovati, štelovati, štemovati, štimovati, štrajkovati, štucovati, šurovati, švajcovati, švercovati, taborovati, tipovati, vampirovati, vitezovati*.

12. Pomenuti autor dokazuje da u tvorbi glagola ♦ (a) „srbski ima ‘is-’, a hrvatski **od-**: *ispratiti – otpratiti, istrijezniti se – otrijezniti se*, mada u RSJ nalazimo i *otpratiti, otr(ij)ježniti se*, ♦ (b) srpski ima **iz-**, a hrvatski **pro-**: *izgnati, izgnanstvo – prognati, progonstvo, izučavati – proučavati*, iako u RSJ nalazimo i *prognati, progonstvo, proučavati*, ♦ (c) srpski ima **za-**, a hrvatski **u-**: *zamoren – umoran*, premda u RSJ uopšte nema natuknice *zamoren*, ali postoji *umoran*, ♦ (d) srpski ima **ob-**, a hrvatski **po-**: *oblaskan – polaskan*, iako u RSJ uopšte nema natuknice *oblaskan*, ♦ (e) srpski ima **o-**, a hrvatski **po-**: *osvetiti – posvetiti*, bez obzira na to što se u ovome paru u oba jezika radi o dva različita značenja: *osvetiti* 'izvršiti obred osvećenja' – *posvetiti* 'učiniti svetim; učiniti što važećim, uobičajenim; uvesti obredom u neki čin, stalež; odrediti za neki red, zadatak; obratiti pažnju; ispuniti odgovarajućim sadržajem', ♦ (f) srpski ima **pred-**, a

hrvatski **pre-**: *preovladati* – *prevladati*, *preopraviti* – *prepraviti*, uprkos tome što u RSJ postoje obje riječi (*preovladati* i *prevladati*, *preopraviti* i *prepraviti*), ♦ (g) srpski ima **u-**, a hrvatski **iz-**: *ujednačiti* – *izjednačiti*, unatoč činjenici da RSJ daje obje riječi, osim toga članovi para imaju u oba jezika različito značenje: *ujednačiti* ‘učiniti da se nešto ravnomjerno vrši, učiniti podjednakim; dovesti u isti red: ravnomjerno rasporediti’ – *izjednačiti* ‘učiniti jednakim u pravima, izravnati, poravnati; dostići protivnika po broju poena; postati jednak nečemu; lingv. asimilirati se’, ♦ (h) srpski ima **sa-**, a hrvatski **pri-** ili **do-**: *sačekati* – *pričekati*, *dočekati*, iako RSJ ima sva tri glagola, pri čemu postoji razlika u značenju: *sačekati* ‘dočekati, pričekati do određenog vremena, roka’ – *pričekati* ‘čekajući provesti izvesno vreme, počekati. b. sačekati neko vreme sa izvršenjem čega’, *dočekati* ‘izići u susret; ugostiti; prirediti slavlje; doživjeti izvršenje; ostati u životu; iskusiti nešto’, ♦ (i) srpski ima **sa-**, hrvatski **o-**: *sačuvati* – *očuvati*, iako RSJ ima oba glagola (Krmptić 2001: 171; Nikolić 2007).

Krmptić ne nalazi na tvorbenom nivou prave srpsko-hrvatske difereme, već pseudodifereme a sve s ciljem da stvori što više razlika, čime takvo tumačenje i takva orijentacija postaju primjer falsificirajućeg purizma. Prema ovakvom nenaučnom pristupu vodeći puristički orijentisan lingvista Stjepan Babić prvo je zauzeo blagonaklonu poziciju, što je i sam priznao: „[...] za priručnik M. Krmptića napisao sam jednu pohvalnu rečenicu“, ali je zatim promijenio mišljenje: „Kad sam potanje pogledao Krmptićev priručnik, vidio sam ne samo da je loš, nego i štetan, napisao sam opširno pismo HRTV [...]“ (Babić 2001: 169) te priručnik nazvao amaterskim (Babić 2001: 170), ukazujući da je napisan na brzinu, da može dobiti malo pohvalnih riječi i ako se prihvati na radiju i televiziji, može hrvatskom jeziku nanijeti više štete nego koristi (Babić 2001: 171). Babić je ocijenio da je to veoma slab priručnik „s koje ga god strane posmatrali“ (Babić 2001: 171). Kada se u valorizaciji Krmptićeva priručnika uključi i stilski nivo, slika je još pogubnija za hrvatski književni jezik (Babić 2001: 173). Autor se po Babićevom mišljenju zapleo u protuslovlju jer na jednom mjestu kaže da je nešto srpsko, a na drugom hrvatsko, da je dobar dio rječničkog blaga i stilskih vrijednosti proglašen za srbizme. U polemici je sam Krmptić priznao da je knjigu napisao u žurbi, da ima „pogrješaka“ na pretek i da su često srbizmi uneseni u desni stubac među hrvatske riječi (prema Babić 2001: 184).

5. Postoje i drugi tipovi hrvatskog purizma. Jedan od njih mogao bi se okarakterisati kao amaterski, konjunktorni. Na njegovo postojanje ukazuje jedan od najvećih hrvatskih autoriteta – Dalibor Brozović. On upozorava na „amaterska svjesna djelovanja“, posebno onih koji su „monomanski zainteresirani samo za izvanjsku izvornost hrvatskoga jezika pod svaku cijenu, za njego-

vu demonstrativnu posebnost“, koji imaju „nekvalificirane ambicije potaknute krivo shvaćenom konjunkturuom“ (Brozović 1998: 165–166).⁶

6. Toj vrsti čustunstva blizak je laički, neznalački purizam, na koji upozorava drugi autoritet – Stjepan Babić i to u kontekstu isticanja opreznosti u tretiranju srbizama i iznošenju kritike onih koji pišu razlikovne rječnike.

Već sam nekoliko puta pisao o laicima u jezikoslovlju i ne ću ponavljati rečeno, ali da ne bih bio krivo shvaćen, moram naglasiti da sam o njima rekao i lijepih riječi. Zaustavivši se na temi naznačenoj naslovom i prema onome što laici o njoj pišu, moram reći da je od toga više štete nego koristi. Što je srbizam u hrvatskome jeziku, to je teško odrediti i zato se jezikoslovci od imena i ne bave pisanjem razlikovnih rječnika. Iznimka su Petar Guberina i Kruno Krstić koji su se 1940. javili knjižicom *RAZLIKE IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA*, ali to je bila potreba jednoga određenoga vremena, oni su bili bliski neposrbljenomu hrvatskomu jeziku, oko njih su živjeli ljudi koji su dobro znali hrvatsku jezičnu tradiciju pa im je bilo lakše napisati taj razlikovni rječnik. Ipak, danas ga ne bi pisali tako, a to se vidi i po tome što prof. Guberina u slobodnoj Hrvatskoj nije dopustio da se izda pretisak. Danas razlikovne rječnike pišu uglavnom laici, katkad na tako niskoj razini da se glavni na jezičnih stručnjaka i ne osvrću na njih. Tu je opet iznimka Brodnjakov *RAZLIKOVNI RJEČNIK SRPSKOG I HRVATSKOG JEZIKA*, ali kako i on ima slabijih strana, laik se ne može osloniti na njega da bi druge poučavao, jer će krivo poučavati i izazivati velike zbrke (Babić 2004: 202).

Babić takvu vrstu purizma ocjenjuje kao nekorisnu.

Nije prilika da se ovdje upuštam u ocjenu svih riječi koje se u spomenutim člancima proglašavaju srbizmima, ali bi stručna analiza pokazala da većina navedenih nisu srbizmi. Kakva onda korist od takva pisanja kad je većina pogriješna (Babić 2004: 202).

I zaključuje:

Ne ću reći da laici ne mogu govoriti o jeziku, ali kad se u to upuštaju, trebaju govoriti s više znanja i s više opreza. Ipak bi bolje bilo da se ne upuštaju u ocjenjivanje što je srbizam, a što nije. To je za njih pretežak zadatak (Babić 2004: 202).

7. Pojedine vrste čistunstva mogu se okarakterisati kao štetni purizam. Osnove za to nalazimo u različitim hrvatskim izvorima. Tako, Stjepko Težak govori o *gledenazočnicima* (ovu složenicu skovao je „jer su pored izraza *u svezi* prijedlog/prilog *glede* i pridjev *nazočan* najkarakterističnije hrvatske riječi nekoć progonjene, a sada najčešće u ustima novih jezičnih dušobrižnika“ – Težak 2000: 117), a Stjepan Babić smatra da se mora s više razumijevanja i širine prilaziti hrvatskomu jeziku, a ne dobar dio njegova rječničkoga blaga i stilskih vrijednosti jednostavno proglašavati srbizmima (Babić 2001: 180).

Naime nije dobro što su skrblju za čisti hrvatski jezik obuzeti i oni koji o tom jeziku premalo znaju pa svojom borbom više štete nego koriste hrvatskom jeziku jer svojom čistunskom metlom uz pokoji hrpicu jezičnog smeća zahvaćaju i podosta

⁶ Ovu poziciju autor znatno ublažava isticanjem razumijevanja za takva nastojanja, koja, po njegovom mišljenju, teže da se „ponište ili bar ublaže posljedice forsiranoga i masovnoga jezičnog utjecaja ili pak i izravnog nametanja s istoka“.

jezičnog cvijeća. Gdje kad iz mnoštva potiskivanih, progonjenih i u nedavnoj prošlosti osuđivanih hrvatskih riječi preuzmu dvije-tri pa se njima razmahuju, možda i prikrivajući na taj način svoju donedavnu nebrigu za hrvatsku riječ, ako ne i što-god gore. Tu pojavu nazivam *gledenazočništvo*, a njezine nositelje *gledenazočnicima*. Nije to zato što bih ironizirao lijepe hrvatske riječi *glede* i *nazočan*, nego zato što oni koji do pred dvije-tri godine nisu ni znali za te riječi, u skladu s tim svojim neznanjem, ni te tri riječi uvijek ne rabe u duhu hrvatskoga jezika. A kad ih i upotrijebe kako valja, u rečenicama što slijede nerijetko nižu srbizme, vjerojatno i ne znajući da to čine, pa će reći ili napisati: *pojasevi*, *nosevi*, *kursevi*, mjesto *pojasi*, *nosovi*, *kursovi*, sjednice će *odlagati* mjesto da ih *odgađaju*, u genitivu množine bez potrebe će posegnuti za nastavkom -i te će imati mnogo *djevojki*, *lutki*, *igri*, čak i *kasti* mjesto *djevojaka*, *lutaka*, *igara* ili *kasta* itd. (Težak 2000: 116–117).

8. Postoji još jedan tip – samozvani purizam, odnosno čistunstvo onih koji samoinicijativno valorizuju šta je hrvatsko a šta nije, čistunstvo koje se uopšte ne traži od nestručnjaka i nekompetentnih ljudi. Sam Stjepan Babić osuđuje takve „*samozvance*“ (kako ih naziva) u nastojanju da pohrvate sve moguće i time „čine jednako tako velik grijeh, ako ne i veći, kao da su upotrijebili srbizam“.

Katkada pohrvaćivanje ide do komičnosti. Tako nas jedan novinar upozorava da se na turističkoj stranici Vjesnika pojavila riječ *krstarenje*, a malo zatim *križarenje* Nilom, a drugi u istom broju Vjesnika na zalet drugoga novogovornika koji je umjesto srednji vijek napisao, „u ranom Srednjem stoljeću“. Treći novinar pišući o požaru u neboderu u Novome Zagrebu, prenosi riječi *stanarke* u čijem je stanu izbio požar, i kaže da je ona *stanarica*. Neki u tome ne će vidjeti pogrješku kao *križarenje* i srednje stoljeće, ali to je isti tip pogrješke. Neki se zalijeću u iste pogrješke pa je potrebno o tome opet govoriti jer se njima narušava i norma hrvatskoga književnoga jezika i njegov sustav, a to nije mali grijeh. Novinar, ili njegov lektor, ogriješio se o hrvatski jezik hoteći ga učiniti hrvatskijim. Ženski se stanar u hrvatskome jeziku naziva *stanarka*. Misleći na srpsko-hrvatske razlike kao *doktorka* – *doktorica*, *profesorka* – *profesorica*, on kaže *stanarica*. A *stanarica* je u hrvatskome jeziku ptica. Ptice se dijele na *selice*, *skitalice* i *stanarice*. Sustav narušava i time što je dosad *stanarka* bilo u općoj hrvatskoj upotrebi pa nepotrebno kida dobru tradiciju, a time ujedno narušava i gospodarstvenost u jeziku jer ako ćemo *stanarica*, onda moramo i *sustanarica*, *podstanarica*, a te su riječi duže za jedan slog, a jezik nastoji da riječi ne budu ni preduge ni prekratke (Babić 2004: 182–183).

Babić izvlači sljedeći zaključak:

Za popravljivanje hrvatskoga jezika nije dovoljno rodoljublje, nego treba i znanja. Tko za *stanarku* kaže da je *stanarica*, taj ne samo da ne zna dovoljno hrvatski jezik nego ni zoologiju. Znanje o pticama *stanaricama* i *selicama* ide u opću naobrazbu. Na razliku o srpskim pticama *stanarkama* i hrvatskim *stanaricama* upozorava i Brodnjak u svome RAZLIKOVNOME RJEČNIKU pa je dovoljno bilo zaviriti u nj. Tko dakle želi hrvatski jezik pohrvaćivati, a nije potpuno siguran, neka prije dobro provjeri svoje inovacije ili neka pohrvaćivanje prepusti znalcima. Jezik je nježno tkivo i nije za grube ruke pa bile i rodoljubne (Babić 2004: 182–183).

On ustaje u odbranu nekih riječi čija je hrvatskost dovedena pod sumnju. Recimo, za *prvenstveno* Babić kaže da je to dobra leksema i da nije srbizam, iako

je Brodnjak tako tumači (Babić 2004: 189). Riječ *gošća* takođe smatra hrvatskom (Babić 2004: 191), kao i spoj *pauk krstaš* (Babić 2004: 192). Autor naglašava da su isto tako hrvatske riječi *krst* i *križ* jer i Hrvati upotrebljavaju leksemu *krst*, npr. *Krst Ivanov bijaše li od Neba ili od ljudi* (zagrebačka Biblija, Marko. 11,30) – *Jedan Gospodin! Jedna vjera! Jedan krst!* (isto, Efežanima, 4,5).

Pogotovu to vrijedi za izvedenice koje se često razlikuju i značenjem. Kažemo li: 1. Dijete se *križa*. 2. Dijete se *krsti*, nismo rekli isto. Prvo znači da dijete desnom rukom na sebe stavlja znak križa, drugo da netko u crkvenome obredu dijete polijeva vodom i nadijeva mu ime. Zato se taj čin naziva *krst*, *krštenje*, *krstitke*. Onaj koji *krsti*, naziva se *krstitelj* (sjetimo se samo sv. Ivana Krstitelja), onaj koji je kršten, naziva se *krstenik*, a ime dobiveno na krštenju *krstno ime*, mjesto i posuda gdje se krsti naziva se *krstionica*. Zato smo mi *kršćani*. Ima izvedenica od obiju osnova s razlikom u značenju. Jedna vrsta orla hrvatski se naziva *orao krstaš* jer je *križar* drugo (čovjek). Isto je tako hrvatska riječ i *krstarica* (bojni brod) jer je *križarica* žena (Jelena Križarica, blagdan 18. kolovoza). Neke su hrvatske izvedenice samo od imenice *krst*. Jedna ptica iz porodice zeba hrvatski se zove *krstokljun*. *Raskrstiti s kime* znači rastaviti, odvojiti se i ne može se reći *raskrižati s kime*. Hrvatski se kaže *krstariti* 'hodati, ići, putovati, letjeti amotamo' i za taj pojam ima mnogo hrvatskih potvrda, kao i za imenicu *krstarenje* i glagol *prokrstariti*. Dodat ću još da je općenito usvojeno *krstareći projektili*, *krstareće rakete* i ne znam kako bi se to reklo drukčije. Odatle možemo zaključiti da je hrvatski i *krstarenje brodom*. Za *križariti* u tome smislu našla se samo jedna potvrda: *Ne bijaše Ivi Duboviću dosta da mu „draga Vice“ križari po dalekijem krajevima.* (Ivo Vojnović). Riječi *kružiti*, *kruženje* bliske su riječima *krstariti*, *krstarenje*, ali s očitom razlikom u značenju. Istina *kružna plovidba* u stvarnosti može biti isto što i *krstarenje* jer *kružna plovidba* ne mora biti baš u krugu, ali se zbog različitih osnova može reći da to nije baš isto. Za *kružnu* je plovidbu značajno da ide u krugu ma koliko taj krug bio nepravilan i nepotpun, važno je da se na jednu stranu ode, a s druge dođe, a za *krstarenje* takav smjer nije važan. Kako to nije isto, izraz *kružno putovanje* možemo naći i u srpskome jeziku, npr. u Rečniku SANU nalazimo ovaj primjer: *Kružno putovanje g. Delbosa... po prestonicama prijateljskih država... izgleda da je doprinelo primirenju međunarodne situacije.* (S. Miljević 1938.) Iako g. Delbos nije vjerojatno putovao u pravome krugu, ipak je smisao *kruženja* jer da je i u srpskome rečeno *krstarenje*, to bi ipak bilo nešto drugo (Babić 2004: 193).

9. Postoji i sumnjičavi purizam. Babić je, recimo, pisao i o tome da je moderno sumnjati u hrvatskost mnogih hrvatskih riječi.

Ima onih koji se boje da ne bi upotrijebili koji srbizam, koji se boje da ih ne bi upotrijebio tko drugi pa i po novinama upozoravaju na njih. To je dobro sve dok potiče na razmišljanje, na poticanje istraživanja je li to zaista tako, ali je nevolja kad se proglašavaju srbizmima mnoge prave hrvatske riječi i oblici pa se čak rade i umjetne tvorevine da se izbjegnju tobožnji srbizmi (Babić 2004: 198).

10. Neka tumačenja u hrvatskoj lingvistički se mogu okarakterisati kao dodvornički, fanatički, nenaučni i brzopleti purizam. Tako, Stjepko Težak piše o revnosništvu i pod time podrazumijeva slučajeve kada se u pretjera i upadne u fanatizam koji se još osim svega odlikuje i neznalaštvom (Težak 2000: 119).

On ističe da borba za hrvatski jezik ne smije počivati na nenaučnim temeljima. „Ona mora biti vođena i na načelu dosljednosti koju ne treba poistovjećivati s jednoumljem, nacionalnom zagriženošću i uskoćom“ (Težak 2000: 119–120). Ovaj autor se okomljuje na slučajeve u kojima se problematiziraju čiste hrvatske riječi (što se uklapa u ono što nazivamo kroatocentrističkim purizmom), a ne srbizmi ili rusizmi.

Ali ne gonimo iz hrvatskog jezika prave hrvatske riječi. S osjećanjem za zvuk, značenjske tananosti, stilske tančine iskorištavajmo i *sumnju*, i *dvojbu*, i *nedoumicu* te ne sumnjajmo u dobre hrvatske riječi, ne budimo u nedoumici gdje za to razloga nema (Težak 2000: 120).

Težak ističe da za njega nije odlučno pitanje odakle je i kojim je putem određena riječ stigla u hrvatski jezik: „Važnije nam je ustanoviti koliko je nazočna u hrvatskoj književnosti i treba li nam“ (Težak 2000: 122). S tim u vezi ustaje u zaštitu „lijepih hrvatskih riječi *drug*, *druga*, *drugarica*, *družica*, *drugarstvo*, *druževan*, *druželjubiv* u onim značenjima koje im bivši režim niti je dao niti poništio „makar ih je zlorabeći obezvrjeđivao i ozlogašavao“ (Težak 2000: 124). U paru *ogledalo* – *zrcalo* on daje prednost ovom drugom (Težak 2000: 133), ali smatra da riječi *pažnja*, *pozornost*, *pomnja* ne treba istjerivati iz hrvatskog jezika (Težak 2000: 137).

Treba im po mogućnosti razgraničiti značenja u tančinama, a piscu valja dopustiti i izbor uvjetovan stilskim razlozima. No ne smije se ni produljivati nehaj prema riječima koje su tipičnije za hrvatski negoli za srpski jezik. *Pažnja* nam ne treba kao usklik (Pozor!), ali je korisna u značenju susretljivosti, osobite brige i skrbi. Mislim da je možemo zadržati i kao psihološki termin (*pažnja* – *nepažnja*) – Težak 2000: 137.

Autor tvrdi da *Djed Mraz* nije više prijemčiv, kao ni srbizam *Božić Bata*, dok je novokovanica *Djed Božićnjak* prihvatljiva premda ne i najbolja pa bi radije preporučio riječ *Božićko* (Težak 2000: 138).⁷ On konstatuje da jedni odbijaju glagol *desiti se* kao srbizam, drugi se, braneći ga, pozivaju na popularne Cēsarićeve stihove: *Još bi nam mogla desiti se ljubav* [...] (Težak 2000: 155). Iz Težakovog tumačenja može se zaključiti da se radi o brzopletnom čistunstvu, koje može zavesti „da se odrekemo i drugih riječi istoga korijena: *podesiti*, *preudesiti*, *podesan*, *nepodesan*, *podešavati*, *preudešavati*, *zadesiti*“ (Težak 2000: 156). Između *porijekla* i *podrijetla* on se opredjeljuje za drugu riječ s konstatacijom da su „nam u razdoblju rashrvaćivanja jezika progonili *podrijetlo* i narivavali *porijeklo*“ (Težak 2000: 167). Autor se priklanja tvrdnji da je *zapreka* tipičnija hrvatska a *prepreka* tipičnija hrvatskija riječ i preporučuje da se *zapreka* ne potiskuje *preprekom* (Težak 2000: 178). „Možda bi se mogla usvojiti značenjska razlikovna nijansa: *zapreka* – nesavladiva ili teško savladiva smetnja, *prepreka*

⁷ O ovome problemu pisali su takođe Stjepan Babić (1993: 64), Stjepko Težak (2000: 137–139) i Ives Opačić (2006b: 36–41).

– lako savladiva smetnja“ (Težak 2000: 178). U paru *geografija – zemljopis* Težak se opredjeljuje za *zemljopis* (Težak 2000: 191).

11. Postoji i spontani purizam, što potvrđuju sljedeća Brozovićeva razmišljanja.

Brze promjene u životu zemlje, promjene u svim segmentima stvarnosti i na svim razinama, izazvale su ujedno i neke spontane nove tvorbe, osobito imeničke, spontane u smislu da im se ne zna tvorac, ne zna se ni kada su i gdje prvi put izgovorene ili napisane, ali općenito su poznate i svi ih govore i pišu. Kao tipične primjere možemo uzeti riječ *bojišnica* (‘prostori na samoj crti ratne fronte’). Njoj nema ni traga u izvorima prije devedesetih godina, a dobro je napravljena u skladu sa zakonima hrvatske tvorbe riječi i posve je dobro prihvaćena u hrvatskom društvu, bez zabuna i iščudavanja nad njezinom novosti. No dobro je primljena ujedno i zato što je postojala latentna značenjska potreba za njom i to je možda bio i glavni razlog njezina dobra prihvaćanja (Brozović 1998: 174).

12. Hrvatski purizam daleko je od aktualizacije i realizacije prijedloga Adolfa Webera iz 1874. godine da se u izboru stranih riječi prvo ide od onoga što mi nazivamo interkorelacionalom (‘riječi se i izrazi uzimaju iz štokavskog narječja, i to po proširenosti i slavenskom korijenu’), zatim od intrakorelacionala (‘iz čakavskoga i kajkavskog narječja’), potom iz suprakorelacionala i superkorelacionala (‘iz slavenskih jezika’) pa tek na kraju ‘ako nema takve pomoći’ riječi se ‘mogu stvarati u duhu hrvatskoga jezika’ (prema Težak 2000: 55).⁸ Ovome putu koji je tada izgledao sasvim logičan hrvatski purizam suprotstavlja potpuno drugi – interkorelacioni, koji je usmjeren na jedan jezik sa markacijom ‘(potpuno) nepoželjan’, ‘omražen’, ‘opasan’, ‘stran’.

13. Centralno pitanje naše analize tiče se problema koliko je i kako hrvatski purizam (A) intrakorelaciono, (B) interkorelaciono, (C) suprakorelaciono, (D) superkorelaciono i (E) ekstrakorelaciono obojen na tvorbenom planu.

14. (A) Hrvatski i n t r a k o r e l a c i o n i purizam ispoljava se u obliku zaštite hrvatskog štokavskog jezika od uticaja iz kajkavskog i čakavskog dijalekta. Standardni hrvatski jezik se obogaćuje i iz čakavskih i kajkavskih izvora, stoga ga ne treba poistovećivati sa štokavskim narječjem u smislu ‘štokavsko narječje = standardni jezik’ (Težak 2000: 25).

Zatočenici nepovrjedive i nedodirljive književnojezične štokavštine dobivaju obilnu pomoć upravo od svojih antipoda, ekstremista s druge strane, zatočnika i zatočenika kajkavštine ili čakavštine, nostalgičara koji ne mogu prežaliti kajkavštine ili čakavštine, nostalgičara koji ne mogu prežaliti što im zavičajni govor nije uzvišen na prijestolje hrvatskoga jezičnog standarda. Kao jezični kerberi, jedni i drugi svoj zavičajni idiom poistovjećuju s cijelim narječjem pa, recimo, svoj

⁸ Intrakorelacional čine pojedini lekti u okviru jednog jezika (prije svega varijante/varijeteti i dijalekti), interkorelacional obuhvata jezike iste dijalekatske baze, suprakorelacional je sastavljen od srodnih jezika iste teritorijalne grupe ali različite dijalekatske osnove, u sastavu superkorelacionala nalaze se srodni jezici različitih teritorijalnih grupa, a u ekstrakorelacionalu se dovode u vezu genetski različiti jezici.

međimurski ili svoj istrijanski, pa i svoj seoski hercegovački govor vide kao temeljnu mjeru kajkavštine, čakavštine, odnosno štokavštine, koju drugi moraju učiti jer je ne znaju, a oni sami ne moraju jer njome suvereno vladaju. Nijedna nam krajnost nije korisna. [...] Osnovica mu⁹ je zapadnoštokavska jekavska, ali oplemenjena, osobito u svom rječničkom sloju, čakavskom i kajkavskom baštinom. U tom smislu svi hrvatski govori mogu i ubuduće biti osvježavnim književnojezičnim izvorima, ali ne na razini stihijne makaronštine koju je izvrsno oprimjerio A. Šenoa rečenicom: *Preko ćuprije išla pucek u crikav, imala je na sebi plavi jaket, crveni fertun, a na niz leđa padale joj debele kečke, al odanle dotrčao duvedija i dregeznuo pucu.* [...] Kajkavština, čakavština i staroštokavština mogu poslužiti i književniku kao jezični izraz kad za to osjeća stvaralačku potrebu. Narodni govori imaju svoju uporabnu vrijednost ne samo u sporazumijevanju istozavičajnika, u mjesnom ili obiteljskom krugu, nego i u javnim glasilima kada se upotrebljavaju iz književnoumjetničkih ili drugih, u prvom redu stilskih razloga (Težak 2000: 35–36).

Stjepan Težak se zalaže za njegovan hrvatski književni jezik na štokavštini, ali obogaćen čakavskim i kajkavskim odlikama. On zastupa stav da hrvatski jezik valja napajati iz svih hrvatskih izvora (Težak 2000: 47). Stoga nije slučajna njegova konstatacija: „Jedan od uzroka Maretićevu nesporazumu s jezičnom praksom svakako je njegovo odbacivanje kajkavske i čakavske rječničke baštine“ (Težak 2000: 55). Težak dodaje da Maretić nije preporučivao razne kajkavizme, a bolje nisu prolazili ni čakavizmi.

Na hrvatski književni jezik znatno je uticalo čakavsko i kajkavsko narječje (Babić 2001: 298). Što se tiče obogaćivanja hrvatskog standardnog jezika iz ova dva dijalekta, postoji mišljenje da su mogućnosti za to ograničene pa i iscrpljene.

Što su ta narječja hrvatskomu književnomu jeziku imala dati, to su već dala, i sad što imaju dati, to daju uglavnom kao stilski obilježene riječi kao što su *fešta*, *uritnjak*, *norijada* i sl. U ispisu preko 400 novih riječi koje su se javile u 1997. godini, našle su se samo dvije koje bi mogle biti kajkavske, *jezikovača* i *jetrenjača*, nazivi za vrste kobasica, i jedna čakavska, *rogačica* ‘rakija od rogača’. Zbog toga je ta struja u našem jezikoslovlju veoma slaba, ali ipak nazočna i trebalo ju je spomenuti (Babić 2004: 19),

iako se „spontano širi sve veća upotreba navezaka, inače svojstvena kajkavskome narječju“ (Babić 2004: 20).

Stjepan Babić ističe da hrvatska jezička norma nikada nije bila određivana zagrebocentrično, nego kroatocentrično i dodaje: „A nije ni mogla biti zagrebocentrično jer je Zagreb na kajkavskome području, a on ne samo da nije nametao kajkavske osobine, nego se nesebično odrekao kajkavskoga kao književnoga jezika radi jedinstva svih Hrvata i time dao primjer u žrtvovanju svojih posebnosti radi cjelovitosti svoga naroda“ (Babić 1997: 30).

Hrvatski intrakorelacioni purizam nije uperen protiv kajkavskih i čakavskih jedinica koje se skladno uklapaju u štokavštinu, u njoj normalno funkcio-

⁹ Ima se u vidu standardni jezik (B. T.).

nišu i razumljive su svim govornicima (ili većini). Takvo intrakorelaciono objedinjavanje vodi koegzistenciji kajkavizama, čakavizama i štokavizama. Međutim, postoje ideje i težnje da se ova intrakonvergenција iskoristi za interdivergenciju – distanciranje u odnosu na srpski jezik povećanjem kajkavizama ili čakavizama u cilju smanjivanja broja „srbizama“. U tome je duhu i ovaj prijedlog: „A rječnik očistiti od mnoštva srbizama, nepotrebnih turcizama i helenizama i sve to nadoknaditi iz prebogatih rječnika dvaju zanemarenih hrvatskih jezika, čakavskoga i kajkavskoga“ (Bilić 1997: 17).

Intrakorelaciona puristička orijentacija se neutralizira zalaganjem za „umjetni jezik, međuhrvatski esperanto“, koji bi objedinjavao „tri hrvatska jezika“: čakavski, kajkavski i štokavski (Bilić 1997: 17). Jezička politika usmjerena ka sveukupnoj integraciji govornih realizacija i govornih lica istoga jezika razvija intrakonvergenciju (zasnovanu na onome što bismo nazvali svehrvatskost) i ona nije puristički orijentisana. Nastojanja da se standardizacijom obuhvate svi oni koji se izjašnjavaju kao Hrvati neutraliziraju intrakorelacioni purizam. Takvu je poziciju posebno snažno zastupao Ivo Škarić, koji se zalagao za „opće svehrvatski jezik“, „opće prihvaćeni hrvatski idiom“ (Škarić 1994). Ovaj autor je preferirao „zajednički jezik s a m o Hrvata“, preporučivao jezički izraz koji pokriva više hrvatskih govora, a ne onaj koji je „štokavskiji“, insistirao na tome da hrvatski jezik govore „sva hrvatska usta“.

Pozicija Dalibora Brozovića je slične prirode, ali je uglavnom usmjerena na jezik Hrvata u Bosni i Hercegovini: „Postoji [...] samo jedan hrvatski jezik i ne može biti jedan za Hrvate u Republici Hrvatskoj i drugi za Hrvate u Bosni i Hercegovini“ (Brozović 1999: 15). Ovaj je autor odbacivao ideju o stvaranju neke posebne varijante ili poluvarijante hrvatskog jezika, tačnije bio je protiv intrahrvatske divergencije i time intrakorelacionog purizma, protiv mogućnosti da jedan dio Hrvata izvan Hrvatske (posebno u Bosni i Hercegovini) stvori svoj hrvatski jezik.

Nisu neprihvatljivi samo pokušaji da se bošnjački jezik nametne bosanskohercegovačkim Hrvatima, bezuvjetno su neprihvatljive i eventualne tendencije da se ostvari nekakav autonomni bosanskohercegovački hrvatski standardni jezik. Takve tendencije nisu glasne, ali ima nekih sličnih nagovještaja (Brozović 1999: 15).

Blisku orijentaciju zauzima i Stjepan Babić. On ističe da je važno da se hrvatski jezički priručnici upotrebljavaju „u cijelom hrvatskom narodu ma gdje živio“ i dodaje: „Po naravi stvari ti su priručnici nastali samo u Zagrebu, ali kako oni vrijede za cijelu Hrvatsku, normalno je da vrijede i za Hrvate u BiH“ (Babić 1997: 30). Autor govori o „općehrvatskoj jezičnoj normi“ u kojoj se ne smije zanemariti bosanskohercegovačka sastavnica (Babić 1997: 30) i koja treba da bude „obvezatna za sve Hrvate“, a u cilju „očuvanja jedinstvenoga hrvatskoga književnoga jezika u Hrvatskoj i BiH“ (Babić 1997: 33).

15. (B) Hrvatski i n t e r k o r e l a c i o n i purizam se suprotstavlja uticajima iz drugih štokavskih jezika različite jačine (intenzivnom iz srpskog i zanemarljivom iz bošnjačkog i crnogorskog).

Na ovom planu hrvatsko čistunstvo se ispoljava primarno i najjače u odnosu na srpski jezik pa se može govoriti o hrvatskom srpskocentrističkom purizmu.

Srbi su nam sedamdeset godina zatirali hrvatski jezični osjećaj, među ostalim i osjećaj da u prvom susretu s tuđicom pomislimo kako bi se to moglo hrvatski reći, ali ga kod nekih nisu zatrli. Važno je da ga oživimo kod mnogih i da on počne snažnije djelovati (Babić 2001: 214).

Interesantan je rad UKLANJANJE HRVATSKO-SRPSKIH JEZIČNIH RAZLIKA objavljen 1964. godine, koji, sudeći po naslovu, ima orijentaciju ka približavanju jezika Hrvata i Srba. I doista, Stjepan Babić ističe da se jedna riječ ne može proglasiti provincijalizmom ili varvarizmom samo zato što se upotrebljava na jednoj strani, „nego se moraju iznositi znanstveni razlozi u prilog njena prihvaćanja ili neprihvatanja“ (Babić 2001: 257). Autor govori u prilog „jedinstva Srba i Hrvata“, konstatuje da je „jedinstveni jezik idealno rješenje“ (s. 258) i navodi devet pravila za uklanjanje razlika između varijanata. Međutim, u naknadnim tumačenjima istog teksta, Babić „pere ruke“, ograđuje se od Babića iz 1964. i zauzima sasvim suprotnu poziciju – izrazitu orijentaciju ka divergenciji, nalazeći banalan i neuvjerljiv argument: „Svakomu tko ga tako čita, mora biti jasno da je naslov samo janjeća koža kojom sam prikrivao svoga vuka, ono što se tada nije smjelo otvoreno reći, morali smo se služiti ezopovskim jezikom“ (Babić 2001: 265). Svoju interkorelacionu purističku orijentaciju on jasno ispoljava u tumačenju odnosa sufiksa **-telj** i **-lac** i priznanju svoje bitne istraživačke orijentacije da poveća razlike prema srpskom (Babić 2001: 94). „Da je i sasvim potisnut sufiks **-lac**, što nije, tu ne bi bilo nikakvoga moga grijeha, a dobili bismo jednu kategorijalnu razliku prema srpskome, koju bismo rado isticali [...]“ (Babić 2001: 94).¹⁰

¹⁰ Stjepko Težak ima sljedeće mišljenje o odnosu ovih sufiksa: „Prodor imenica s nastavkom **-lac** pojačan je pobjedom karadžićevaca krajem prošloga stoljeća, a u dvjema Jugoslavijama tvorenice na **-telj** sustavno su potiskivane, silom su zakona izbacivani *branitelji* i *tulitelji* na račun *branilaca* i *tulilaca*. Naravno, zaštićene su one riječi koje su smatrane i hrvatskima i srpskima: *roditelj*, *učitelj*, *upravitelj*, *ugostitelj*, *Spasitelj*, *Stvoritelj*.

Pa na čem smo danas? Oba sufiksa pripadaju hrvatskom rječotvornom sustavu. Ni na kraj pameti nam nije da se odrekemo imenica *ličilac*, *mačevalac*, *pogorjelac*, *poljodjelac*, *ranoranilac*, *starosjedilac* (bilježe ga Grličić i M. A. Reljković ikavski: *starosidilac* i *starosidioci*), *selac*, *žetelac*. Ali **-telj** je za hrvatski jezik tipičniji i plodniji. Prvo, ne nameće nam glasovne probleme: zbog nepostojanog **a** i zamjene **l > o** na kraju sloga: *vodilac* je jako promjenjiv: *vodilac* – *vodioca* ... *vodioci*, *vodilica*, zbog čega se kod nedovoljno pismenih **-lac** preobrazuje u **-oc**, i u nominativu jednine i u genitivu množine: *vodioc*, mnogo *vodioca*, što je gramatički sasvim pogrešno. Drugo, *voditelj* je tvorbeno sposobniji: *voditelj*, *voditeljica*, *voditeljski*, *voditeljstvo*, *voditeljev*, *voditeljičin*, *voditeljičić*,

Knjiga Stjepana Babića HRVATSKI U KOŠTACU SA SRPSKIM I U KLINČU S ENGLISKIM ima izrazito interkorelacionu (restriktivnu u odnosu na srbizme) i ekstrakorelacionu (restriktivnu u odnosu na anglicizme) purističku poziciju (Babić 2004). Što se tiče prve, na nizu se mjesta potencira jak purizam, čak bi se reklo agresivan u odnosu na srpski jezik. Autor ističe da je normalna težnja čišćenje srbizama, a malo dalje je suzdržaniji, kao da je osjetio da pretjeruje: „Iako je važno da se hrvatski jezik oslobodi nanosa koje je prihvatio pod prevlašću srpskoga jezika i unitarističkom prisilom, ipak se to mora činiti s mnogo više opreza i jezikoslovne promišljenosti“ (Babić 2004: 14).

Dalibor Brozović ističe „posve suvišno opterećenje“ koje dolazi za hrvatski jezik iz srpskog jezika.

Gotovo je ista takva sudbina nekih srpskih gramatičkih (tvorbenih, morfoloških) osobina koje imaju funkcionalno i značenjski identične parnjake u tradicijski hrvatskim oblicima, primjerice sufixi *-ista*, *-ta* (kao *radista*, *atleta*, *diplomata*) prema hrvatskima *-ist*, *-t* (dakle *radist*, *atlet*, *diplomat*) [...] Tu bi zadržavanje srpskih oblika bilo posve suvišno opterećenje – to jest dvostrukost u kojoj bi obje dublete imale posve istu značenjsku i stilsku vrijednost, što ne pogoduje normi (Brozović 1998: 165–166).

Divergentne tendencije velikim dijelom puristički orijentisane Brozović tumači kao revitalizaciju hrvatskih jezičkih značajki:

Uz djelovanje u leksičkoj problematici hrvatski lingvisti angažirani na pitanju jezičnoga standarda nastoje provesti stanovite zahvate i na području gramatičke norme (sintaktičke, tvorbene, morfološke) gdje se također očitovao utjecaj s istoka. I tu je riječ o revitalizaciji hrvatskih jezičkih značajki (Brozović 1998: 173).

U nekim radovima Brozović izrazito potencira purističku poziciju i distanciranje od srpskog jezika, recimo:

[...] ne smiju se naivno prihvaćati lingvističke polemike o mjestu i prirodi hrvatskoga jezika. To nam Srbi neprestano nameću, a sigurno je da ništa što otamo dolazi, neće biti za nas dobro (Brozović 1994: 85).

U odnosu na bošnjačku standardizaciju Brozović je mnogo liberalniji i ne zalaže se za forsirano distanciranje bošnjačkog od hrvatskog jezika.

voditeljčica. *Vodilica* je pčela matica, a mogla bi biti i kakva naprava, ali ne i osoba, što nije ni *slušalica* osim u nekadašnjim šaljivim nastupima Nele Eržišnik“ (Težak 2000: 141).

Težak ustaje u odbrani riječi *čitalac*: „Što se tiče u pismu nespomenute riječi *čitalac*, treba reći da se u novije vrijeme potiskuje jer se doživljava kao srbizam. Istina je da nam je u prošlih sto godina *čitatelj* uzmicao pred *čitaocem*, čemu je dobrim dijelom kumovala težnja da se odrekemo riječi koju Srbi nemaju, a prihvatimo onu koja nam je zajednička. Ali nije istina da *čitalac* nije hrvatska riječ. Odričući joj hrvatstvo odričemo poznavanje hrvatskog jezika golemoj množini hrvatskih pisaca koji su je upotrebljavali (Šenoa, Nazor, Ujević, Cesarec, Kolar, Matoš i dr.)“ – Težak 2000: 142.

Svaki narod, dakle i bošnjački, ima puno i neosporno pravo da svoj standardni jezik formira po svojoj volji i nikakvi „zahtjevi“ tu nisu dopustivi, zasnivali se oni i na inače istinitim podacima. Strah od nekakvih eventualnih hrvatskih 'zahtjeva' zaista nije opravdan, a ni ozbiljan, pa ne treba ništa prešućivati, važna je samo znanstvena istina (Brozović 2003: 5).

On smatra da Bošnjacima ne treba postavljati zahtjeve u standardizaciji. Nenametanje rješenja on zastupa i na drugom mjestu, ali u odnosu na bosanske Hrvate: „Hrvatski jezik već postoji, on je standardni jezik za sve Hrvate i bosanskohercegovački dio hrvatskoga naroda ne će ga n i p o d k o j u c i - j e n u napustiti kako bi prihvatio koji drugi jezik“ (Brozović 1999: 15).

Brozović eksplicira nerealno očekivanje da Bošnjaci prihvate hrvatski standard, a implicira jasnu zainteresovanost da se to desi.

Tvrdeći da su hrvatski i bošnjački govori na istim terenima uglavnom starinač[k]i i isti, mi samo iznosimo jednu znanstvenu istinu, a nipošto ne postavljamo neke zahtjeve tipa da ako su narodni govori isti, Bošnjaci bi trebali prihvatiti hrvatski standardni jezik. Kakav će biti bošnjački jezični standard i kakav standardni jezik žele izgraditi, ovisi isključivo o samim Bošnjacima. Razumije se, kada bi oni slučajno baš željeli uzeti standardni hrvatski jezik, mi bismo to morali prihvatiti, ali kako to oni ne žele, to je njihovo apsolutno pravo i nitko se ne smije u to miješati, ali naravno, može iznositi svoj sud o pojedinostima u konkretnom ostvarivanju toga prava (Brozović 1999: 14).

Pored Babića i Brozovića, postoji još jedan hrvatski jezikoslovac koji se snažno zalagao za purističku orijentaciju i divergenciju u odnosu na srpski jezik. To je bio Ivo Škarić.

[...] Taj govorni sloj jezika zajedno s paralingvističkim podslojem mnogo izrazitije razlikuje četiri štokavska politički različita standardna jezika – bošnjačko-muslimanski, crnogorski, hrvatski i srpski, nego što ih razlikuju od govora neovisniji jezični slojevi. A i dobro je da ih nešto izrazitije razlikuje, jer jeziku nije u naravi samo da bude svojim govornicima dobar za komunikaciju, nego da se i što jasnije razlikuje od drugih jezika. Povijest je svakog jezika uvijek ispunjena nastojanjima da j e z i k b u d e i što savršeniji u sebi i što zasebniji (Škarić 2001: 12).

Ali u hrvatskoj lingvistici postoje i oni koji ne misle tako. Jedan od njih je Ivo Pranjković. On je govorio o tome da u Hrvatskoj otvoren svojevrсни lov na srbizme (Pranjković 1997: 118).¹¹ U toj hajci na „(kvazi)srbizme“ autor posebno

¹¹ Pranjković pravi razliku između dvije stvari: politike i jezika: „S tim u vezi moram reći da sam ratnim strahotama izravno pogođen kao i mnogi drugi. Svi su moji 'očišćeni' sa svojih ognjišta na kojima žive još od 17. stoljeća. U rodnoj mi kući sada stanuju Srbi. Bliži mi je rođak poginuo na fronti kod Požege. Ne mogu, a malo je vjerojatno da ću ikada više i moći, obići barem grob svoga oca. Međutim, za razliku od vas, gospodo, ja za sve to krivim počinitelje, a ne njihov *vazduh*. Njega ću i nadalje poštovati, i to bez obzira na to poštuju li oni moj *zrak*, naprosto zato što smatram da je to jedino civilizirano te zato što ničiji jezik nije ni vredniji ni bolji ni ljepši od bilo čijeg drugoga“ (Pranjković 1997: 119–120).

izdvaja slučajeve kada neko odbacuje nešto što mu izgleda tuđim, a u stvari pripada njegovom jeziku.

Ako se međutim slažete sa mnom, tj. ako te riječi smatrate hrvatskima, onda bi bilo pošteno da se složite i s mojom tvrdnjom da jest otvoren lov na (kvazi)srbizme, tim više što izdavač JEZIČNOG PRIRUČNIKA nije bilo tko, nego Hrvatska radio-televizija (Pranjkoć 1997: 120).

Pranjkoć je bio protiv vještačke, ishitrene i puristički orijentisane divergencije u odnosu na srpski jezik (što naziva „političkom, gotovo politikantskom rabotom“), smatrajući da takva pozicija može nanijeti više štete nego što mu je nanijela prisilna unifikacija i unitarizacija.

Kad je riječ o odnosu između hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika, mislim da je sasvim dovoljno konstatirati što je različito, a što nije jer sve drugo vodi politikanstvu i jezičnim inženjerinzima [...] Umjetno povećavanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika posve je isti tip politikantskoga i nadristručnoga posla kao i uklanjanje tih razlika, samo sa suprotnim predznakom. Ne bude li se naša struka oslobodila takva politikanstva, sigurno joj se ne piše dobro“ (Pranjkoć 2008: 36).

Ovaj autor ne vidi u čemu je tragedija ako ima pokoja srpska (Pranjkoć 1997: 118) i smatra da „vjekovne hrvatske riječi ne progone jugounitaristi i sljedbenici velikosrpske politike, nego mi sami ili, preciznije, oni među nama koji su previše sigurni u to da su veći Hrvati od ostalih“, ističući pri tome da je „umjetno povećavanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika posve isti tip politikantskoga i nadristručnoga posla kao i uklanjanje tih razlika, samo sa suprotnim predznakom“ (Pranjkoć 1997: 120).

Drugi lingvist kome je neprihvatljiv agresivni purizam je Snježana Kordić. Ona se usprotivila vještačkom udaljavanju srpskog i hrvatskog jezika i isticala kako nije istina da se u Hrvatskoj ne radi na pravljenju razlika prema jeziku u Srbiji (Kordić 2003: 193).

Zahvati s ciljem pravljenja razlika ne obaziru se na jezik kakav se u Hrvatskoj stvarno govori, nego govornicima pokušavaju pomoću cenzure nametnuti riječi i oblike koji zvuče zastarjelo, neprirodno, nepoznato ili čak smiješno. Oni dovode do toga da jezik postaje, kako sam Brozović navodi, „nešto patvoreno, neautentično, afektirano, nategnuto, ponekad i nametnuto. Uglavnom, nešto što nije prirodan jezik“ (2003b, 6) [...] Ono što Hrvatsku izdvaja od drugih je iracionalno naglašeni purizam i jaka cenzura pomoću koje se on sprovodi. Taj purizam se očituje u velikom broju novotvorenica, zastarjelih riječi, umjetnih oblika i konstrukcija (Kordić 2003: 193–194).

Snježana Kordić konstatuje da je hrvatski purizam usmjeren protiv navodno srpskih riječi (Kordić 2010: 17) i da se hrvatskim purizmom želi po svaku cijenu pobjeći od policentričnog statusa standardnog jezika (Kordić 2010: 47).

Hrvatski srpskocentristički purizam se posebno ispoljio i još uvijek ispoljava u razmatranju pojedinih formanata i tvorbenih modela. U hrvatskom derivacionom purizmu daje se nedvosmislena prednost nekim derivacionim tvorbenim sredstvima, npr. sufiksu **-telj** za tvorbu imenica muškog roda, za koji se kaže da je „izrazito hrvatska jezična značajka“, a sufiks **-(telj)-ic-a** za tvorbu

imenica ženskog roda, dok drugi sufiksi kao **-lac** (*tkalac*), **-ač** (*vozač*), **-a** (*guli-koža*) dolaze u obzir samo u onim riječima koje teško mogu „podnijeti“ sufiks **-telj**.¹² Babić potencira da „nije branitelj srbizama, nego hrvatskih riječi“ i konstatuje da su sva četiri mocijska sufiksa (**-ica**, **-ka**, **-kinja**, **-inja**) hrvatski, da imaju isto značenje i da je razlika između njih samo u raspodjeli.

Neki progone sufiks **-ka** i **-kinja** iz hrvatskoga jezika smatrajući da je samo **-ica** pravi hrvatski sufiks i time stavljaju stručnjake pred veliki problem. Brane li sufikse **-ka** i **-kinja** postaju vukovci, srbofili, dopuštaju li njihov progon, znaju da će hrvatski književni jezik biti u velikoj mjeri oštećen. Žele li pak izložiti u čemu je bit problema, nađu se sapeti i zadanim opsegom članka i teškim razumijevanjem složene problematike same po sebi, a još više onih hrvatskih pretjeranaca koji i ne mogu prihvatiti objektivnu ocjenu kada naslute da bi što mogao biti srbizam (Babić 2004: 181).

16. U purističku interkorelacionu orijentaciju se uklapa i nastojanje da se uklone sinonimske dvostrukosti i višestrukosti. Posebno u tome dolazi do izražaja borba protiv istoznačnica (dobrim dijelom srpskocentrički usmjerena), koju neki smatraju balastom. Radikalni purizam teži onome što je neprirodno za prirodni jezik i što vodi ili može voditi njegovom osiromašenju – da se dobije sistem po principu 1 : 1 ‘jedna riječ : jedno značenje’. Tako Babić piše:

Eto u čemu je bogatstvo jezično: da za svaki pojam, za svaku govornu potrebu jezik ima jednu, ali dobru riječ. Druga koja u potpunosti isto kaže samo opterećuje naše pamćenje. Zato su jezični balast riječi *dozvoliti*, *efikasan*, *elan*, *kreator*, *produkcija*, *pendžer*, *peškir* (*šugaman*), *špajza* uz naše lijepe *dopustiti*, *uspješan* (*djelotvoran*), *polet*, *stvaralac*, *proizvodnja*, *prozor*, *ručnik*, *smočnica* (Babić 1990: 65).¹³

U tekstu O BAUKU ZVANOM PONAVLJANJE Babić ustaje u odbranu tog postupka (?!), i to linearno, ne razlikujući pojedine vrste takve redundancije (od kojih jedne mogu biti svjesne, opravdane, pozitivne, a druge nesvjesne, nepotrebne), te ističe osnovnu misao da nije na mjestu razlog za upotrebu strane riječi izbjegavanje domaće (Babić 1990: 160). U drugom tekstu tvrdi da najveće zablude

¹² Srpski lingvista Branislav Brborić ima o tome ovakvo mišljenje: „(5) Veoma česti sufiks **-lac** u nominativu singulara kod brojnih nomina agentis pretvara se u **-oc** u svim ostalim padežima jednine i množine, osim (uz pomoć eksplicitne norme) u genitivu plurala (npr. *talaca*, *tužilaca*, *gledalaca*). (6) Sufiks **-lac** neuporedivo je rasprostranjeniji u štokavskim narodnim govorima nego sufiks **-telj**, s tim što su ponekad zamjenjivi jedan drugim, ali norma hrv. standarda u najnovije doba daje eksplicitnu prednost potonjem (*slušatelj*, *gledatelj*, *čitatelj*), dok srpski standard potonjem pribegava retko (obavezni su likovi: *slušalac*, *gledalac*, *čitalac*), ali redovno u nekim uhdananim leksemama (*voditelj*, *graditelj*, *pokrovitelj*, *roditelj*, *staratelj*)“ – Brborić 1991 [2012]: 43.

¹³ U drugom tekstu Babić piše: „U književnom se jeziku, a pogotovo u nazivljima teži da svaki pojam ima samo jednu riječ“ (Babić 2004: 95–96), a u trećem ističe: „Kada postoje sinonim, istoznačnice, onda u jeziku postoji težnja da se jedna od njih iz jezika izgubi ili da se dobije drugo značenje, da se razjednači [...]“ (Babić 2004: 199).

leže u mišljenju da je bogatstvo jezika ako za pojedine pojmove postoji više izraza (Babić 2001: 260). On smatra da stav kako istoznačnice predstavljaju jezičko bogatstvo proističe iz velikog nepoznavanja prirode književnog jezika,

jer njegovo bogatstvo nije u tome da za jedan pojam imamo više izraza, nego da svaki pojam ima svoj standardni izraz. Ako ih se za jedan pojam javi više, onda oni u izgrađenom i stabiliziranom književnom jeziku ne mogu svi biti standardni, nego samo jedan (Babić 1990: 260–261).

Autor dodaje da je lingvistika utvrdila da su istoznačnice samo privremeno stanje i da prije ili kasnije razjednačavaju svoja značenja, upotrebna područja (jedna od njih postane stilski obilježena, nestandardna), a onda zaključuje: „treba biti jasno da se na standardnoj razini ne možemo vječno kolebati između dviju ili više istoznačnica“ (Babić 1990: 261). Stjepan Babić tvrdi da istoznačnice ukazuju na nesređenu književnojezičku situaciju, koja je privremena i da normalnim standardizacijskim procesima nastaje diferencijacija pa jedna istoznačnica postaje standardom, a ostale nestandardom ili se gube iz književnog jezika, katkada iz jezika uopšte (Babić 1990: 269). Interesantno je kako bi se u ovo tumačenje uklopile koegzistencije tipa *lingvistika – jezikoslovlje – nauka o jeziku, veoma – vrlo...*,¹⁴ odnosno da li se ono može primijeniti, konkretno, na 1.400 (!!) leksičkih, gramatičkih i pravopisnih istoznačnica koje se najčešće čuju u govoru (Protuđer 2004: 235–249), tačnije da li ta velika cifra treba i može da bude prepolovljena (u najmanju ruku) ako se želi realizovati spomenuta Babićeva pozicija.¹⁵

S druge strane, Stjepko Težak ukazuje na neophodnost postojanja istoznačnica uz konstataciju da normiranje teži izbjegavanju pravih sinonima (Težak 2004: 84).

¹⁴ „Budući da su *vrlo* i *veoma* istoznačnice, ostaje pitanje treba li u književnom jeziku jednoj od njih dati prednost, a drugu proglasiti stilski obilježenom? Čini se da je danas riječ *veoma* prilično rijetka u razgovornom jeziku, pa i u poslovnom i administrativnom stilu, a nešto češća u njegovanom, biranom jeziku. Ipak zasad su obje stilski neobilježene i prepuštene slobodnom izboru pisaca i govoritelja, a to znači da ih možemo naizmjenice rabiti u istom tekstu pa čak i u istoj rečenici, osobito ako nam je i u proznoj rečenici važan njezin ritam i zvuk“ (Težak 1999: 96).

¹⁵ U razmatranju pitanje da li su *davaoc, davalac* srbizmi Babić ističe: „*Davaoc* jeste pogriješka, ali i hrvatska“ *Čitalac, slušalac* i *prevodilac* prave su hrvatske riječi i nije nikakva pogriješka ako ih tko upotrijebi, drugo je što su danas u tome značenju prevladale riječi *čitatelj, slušatelj* i *prevoditelj*. Već sam pisao da *veoma* nije srbizam, da on čak i nije istoznačnica sa *vrlo* i da se zato ne mogu zamjenjivati bez štete za stilsku nijansiranost, razlikuju se u finoj nijansi koja dolazi od njihovih osnova, *veoma* od *velik*, a *vrlo* od *vrli*. Pisao sam već da tražiti da *novinarka* bude *novinarica* znači i nepoznavanje sustava hrvatskoga književnoga jezika i pravo nasilje nad njim. Ako je *prvenstvo* hrvatska riječ, po čem *prvenstveno* može biti srbizam?“ – Babić 2004: 202.

Dublete i triplete nisu neprijatelji jezične norme ako svojom brojnošću ne ugrožavaju sustav, a ni sinonimi ako se razgraničavaju i upotrebljavaju u stilske svrhe ili obogaćuju rječnik značenjskim nijansama“ (Težak 1998: 17). Budući da imamo nekoliko riječi istoznačnica i sličnoznačnica (*blagdan, praznik, svetkovina, svetac, svetak* te arhaično i dijalektno: *god, fešta*), korisno je smanjiti istoznačnice za račun sličnoznačnica (Težak 1991: 130–131).

On, međutim, upozorava na pravu, bitnu stvar: ne treba po svaku cijenu izbjegavati ponavljanje. Težak smatra da je korisno smanjiti istoznačnice za račun sličnoznačnica (Težak 1991: 130–131), ali nije za ekstremnu borbu protiv istoznačnicam, što je u skladu sa stavom da je smisao svakog standarda uklanjanje nefunkcionalnih dvostrukosti i višestrukosti (Brozović 1998: 167). Stjepko Težak ponekad zapada u kontradikciju jer je na jednom mjestu protiv sinonimije, a na drugom tvrdi suprotno. On, recimo, kaže da izlaz nije u bezuvjetnoj potrazi za sinonimima, pa makar bili tuđice. „To bi nas moglo navesti da pišući o gradnji kuće *kuću* zamijenjujemo *domom, stambenim zdanjem, zgradom za stanovanje, stambenim objektom* (kao jezičnim ukrasom našega birokratsko-poslovnoga stila), a onda i *hižom*, štoviše mogli bismo posegnuti i za stranim rječnicima pa bismo monotoniju kuće razbijali riječima *Haus, house, maison, casa, haz, oikia* itd.“ (Težak 1991: 151). Na drugom mjestu piše da upravo slične riječi sam koristi radi raznovrsnosti (Težak 1991: 17).

U esejističkim tekstovima, izbjegavajući rječničku monotoniju, rado izmjenjujem *gramatiku slovnicom*. Tako je i s *glazbom i muzikom, naglaskom i akcentom*, samo što su tu u prednosti domaće riječi.

Mogao bih tako objasniti i naizmjeničnost *konteksta* i *surječja*, koje je novotvorenica, ali se to ipak ne može usporediti s prethodnim parovima (Težak 1999: 105).

On kaže i ovo:

Ne mora se u jeziku sve i uvijek određivati po načelu *ili – ili*. Katkad se mora dopustiti i načelo *i – i*, dakle manje-više ravnopravna dvojnost pa čak i višestrukost (Težak 2004: 5). Pretjeranom uporabom istih riječi stil nam postaje monoton i zamoran, ali i sadržaj nejasniji i siromašniji. I što je najgore, polako guramo svoje riječi u zakutak, u zaborav (Težak 1999: 173). Kažu da dobar stil ne trpi često ponavljanje iste riječi. Time neki opravdavaju obilniju uporabu tuđica, jer da je ugodnije nakon *glazbe* čuti *muziku*, nakon *naglaske* *akcent* (Težak 1991: 151).

Da Težak nastoji da u istom tekstu upotrijebi istoznačnice, potvrđuje i ovaj primjer:

Nije to zato što bih ironizirao lijepe hrvatske riječi *glede* i *nazočan*, nego zato što oni koji do pred dvije-tri godine nisu ni znali za te riječi, u skladu s tim svojim neznanjem, ni te tri riječi uvijek ne rabe u duhu hrvatskoga jezika. A kad ih i upotrijebe kako valja, u rečenicama što slijede nerijetko nižu srbizme, vjerojatno i ne znajući da to čine [...] (Težak 2000: 116–117).

Težak ukazuje na ponavljanje sličnoznačnica: „Gdjekad se ponavlja sinonim, ali ne kao istoznačnica, nego ako sličnoznačnica, koja sužava, precizira pojam: „*Taj akut, oštri naglasak*, mogao je biti u grčkom na dugim i kratkim slogovima“ (Težak 1991: 151).

U jezičkim savjetnicima, koji se rado objavljuju na hrvatskom prostoru, velik broj tvorenica se proglašava srbizmima i ne preporučuje za upotrebu. Takvi su, recimo, u prilog *naprosto* (Protuđer 2004), imenica *teritorija* (umjesto *teritorij*), *ličiti* (Dulčić 1997: 55), *arhiva* i dr. O posljednjoj riječi Stjepko Težak piše: „A ja sam, vjerujući Guberini i Krstiću cijeli život odbijao *arhivu* kao srbizam i preporučivao (uz *pismohranu*) *arhiv*, koji ta dva autora u RAZLIKAMA IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA preporučuju kao hrvatski izraz nasuprot *arhivi* koja im je srpska i pritom ne razlikuju ustanovu od građe“ (Težak 2000: 95). On preporučuje *uputul/upute* i *naputak* umjesto srbizma *uputstva* (Težak 2000: 95).

Stjepan Babić se osvrće na izraz „čudne riječi hrvatskoga jezika“, među kojima izdvaja pet „izričitih srbizama“: *neprikosnoven*, *vinovnik*, *ovaploćen*, *ovaplotiti*, *upraznjavati*, za koje, po njegovom mišljenju, postoje „dobre hrvatske zamjene“: *nepovrjediv*, *krivac*, *utjelovljen*, *utjeloviti*, *prakticirati* (Babić 2004: 198).

Babić ukazuje na razliku u filtriranju srbizama i germanizama.

I prema srbizmima je postojao jak otpor, ali on nije bio tako uspješan kao filter prema germanizmima zbog velike bliskosti tih dvaju jezika, ali je ipak bio tako uspješan da se hrvatski nije utopio u srpskome (Babić 2001: 207).

Srbi su nam sedamdeset godina zatirali hrvatski jezični osjećaj, među ostalim i osjećaj da u prvom susretu s tuđicom pomislimo kako bi se to moglo hrvatski reći, ali ga kod nekih nisu zatrli. Važno je da ga oživimo kod mnogih i da on počne snažnije djelovati (Babić 2001: 214).

Pojedini hrvatski lingvisti vide u pretjeranoj i neargumentovanoj borbi protiv srbizama opasnost po stilsko bogatstvo i raznovrsnost hrvatskog jezika, jer nekritično i linerano provođenje u život ovog principa (ponavljanja) ima izrazito negativnu crtu: pogađa ono što čini osnovno (stilsko, izražajno) bogatstvo jezika – raznovrsnost. Recimo, Ivo Pranjković piše:

Kad je riječ o odnosu između hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika, mislim da je sasvim dovoljno konstatirati što je različito, a što nije jer sve drugo vodi politikanstvu i jezičnim inženjerinzima posljedice kojih uostalom i danas osjećamo u svim tim *spasiteljima*, *misliateljima*, *ličiteljima*, *govoriteljima*, *starosjediteljima* itd., a da i ne spominjem *glavnjake*, *mamutnjake*, *zamjenjivce*, *limunike*, *predočnike*, *suosnike* itd. Umjetno povećavanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika posve je isti tip politikantskoga i nadristručnoga posla kao i uklanjanje tih razlika, samo sa suprotnim predznakom. Ne bude li se naša struka oslobodila takva politikantsva, sigurno joj se ne piše dobro (Pranjković 2002: 35–36).

A Stjepko Težak zauzima ovakvu poziciju:

Da nema pravih sinonima (istoznačnica na istoj standardnojezičnoj i stilskoj razini), morali bismo se odreći mnoštva riječi ili ih svrstati u različite stilske kategorije. Uzmimo za primjer samo ove parove: *iako* – *premda*, *brz* – *hitro*, *dobrotvor* – *dobročinitelj*, *brinuti se* – *skrbiti se*, *drag* – *mio*, *krasan* – *divan*, *kvar* – *šteta*, *pijetao* – *kokot*, *svršetak* – *kraj*, *veoma* – *vrlo*. Ne uzimam sad u obzir sličnoznačnice (*psovati* – *kleti*, *hladan* – *studen*, *lud* – *bezuman*, *gaj* – *dubrava*, *musti* – *dojiti*), varijantne sinonime (*zrak* – *vazduh*, *nepovrediv* – *neprikosnoven*, *utjeloviti* – *ova-*

plotiti, zanemariti – prenebregnuti) i tuđice (*naglasak – akcent, stvaran – realan, stvarati – kreirati*).

To vrijedi i za sinonimne tvorbene i padežne oblike (*gledatelj – gledalac, poštovati – poštivati, lakog – lakoga, komu – kome, čim – čime*). Normom su priznati – pa se mogu upotrebljavati u svim stilovima i tekstovima.

On ističe da jezični standard teži čvrstom propisivanju jedne jedinstvene riječi za jedan pojam i jednog jedinstvenog lika za riječ određene jezičnoj funkciji, a zatim dodaje:

Takva jedinstvenost omogućava jasnoću, točnost i ekonomičnost u priopćavanju. Takva jezična normiranost pouzdanija je veza među pripadnicima iste jezične zajednice kako na vremenskoj okomici tako i na prostornoj vodoravnici. Međutim baš te vremenske i prostorne protege ne dopuštaju savršenu unifikaciju jer – kao živi organizam – jezik je podložan neizbježnim mijenama uzrokovanim vremenom i prostorom. Stoga je nužno da jezični savjetodavci budu u određenoj mjeri rigorozni, pa i konzervativni, odbacujući neke riječi i oblike jer kao zastarjele, druge kao dijalektne, nestandardne, žargonske, supstandardne, treće kao suvišne proizvode novotvorbe ili pak nepotrebni inojezični uvoz. Pritom ipak moraju biti svjesni da jezik ne stvaraju niti njime upravljaju pojedinci, ma koliko to bili učenici jezikoznanici, i da u životu jezika čak nisu uvijek odlučna jezična mjerila, koja se katkad povlače pred nekim jačim izvanjezičnim činiteljima (Težak 1991: 17).

Hrvatski srpskocentristički purizam je posebno došao do izražaja krajem XX stoljeća u seriji razlikovnih rječnika i priručnika, kao i jezičkih savjetnika. Leksikografskih izdanja takvog tipa imala su jaku orijentaciju na to da povećaju distancu između hrvatskog i srpskog jezika, čak i po svaku cijenu, i da time dokažu kako su to posebni jezici. U tome su toliko pretjerali da su čak i oni najpoznatiji i „naučniji“ priručnici (Brodnjak 1992a, 1992b) faktički neupotrebljivi za objektivno i nepristrasno sagledavanje srpsko-hrvatskih jezičkih korelacija.

17. Hrvatski bošnjačkocentristički purizam je usmjeren protiv uticaja iz bošnjačkog jezika, za šta ne postoje bilo kakve valjanije potvrde. Hrvatskoj strani odgovara preuzimanje hrvatskih tvorbenih modela, formanata i jedinica, što se i zapaža u standardizaciji bošnjačkog jezika. Dalibor Brozović se zalagao za jačanje bošnjačkog purističkog srbocentrizma i neutralizaciju bošnjačkog purističkog kroatocentrizma pa mu nije odgovaralo uspostavljanje ravnoteže između bošnjačkog i drugih dvaju standarda (hrvatskog i srpskog).

Što se tiče odnosa prema hrvatskomu i srpskom standardnom jeziku u izgrađivanju bošnjačkoga standardnog jezika, treba se odlučivati prema potrebama i tradicijama samih Bošnjaka, a ne tražiti nekakvu „ravnotežu“ prema druga dva standarda niti forsirati treća rješenja, različita od obaju tih standardnih jezika. U tom je pogledu zanimljivo da postoji u javnosti razmjerno velika razlika između pisane jezične prakse većine filologa i kulturnih radnika s jedne strane, islamskih vjerskih i drugih publikacija s druge i većine novinstva i administracijske djelatnosti s treće strane (Brozović 2003: 5).

Postoje vidljiva zagovaranja da se bošnjački što više približi hrvatskom a što više udalji od srpskog, odnosno da se bošnjački purizam usmjeri samo u

jednom pravcu – prema srpskom. Toj tendenciji ide potpuno na ruku izrazita kroatizacija bošnjačkog jezika koji sprovode njegovi kodifikatori.

18. Hrvatski crnogorskocentristički purizam dolazi samo kao teoretska mogućnost. Postoje rijetki primjeri infiltracije leksike iz Crne Gore tipa semantičkih neologizama *zelenaš* i *bjelaš*.

Toj zeleno obojenoj rječničkoj vojsci pripada i četvorka *zelenaš*. Zašto četvorka? Zato što isto ime zasad krije četiri nositelja. Kao čisto hrvatska riječ *zelenaš* je krajem Prvoga svjetskoga rata označio pripadnika zelenoga kadra, to jest zelenokaderaša. Zelena boja nema veze s njihovom odorom, nego sa zelenom šumom, njihovim utočištem. Nedugo zatim iz Crne Gore nam stigoše zelenaši – crnogorski. Protivnici ujedinjenja Srbije i Crne Gore zbog svojih zelenih izbornih listića proglašeni se *zelenašima*, dok su njihovi neistomišljenici, jer su glasovali bijelim listićinu, postali *bjelaši*. Politička podjela na bjelaše i zelenaše aktualna je u Crnoj Gori i dandanas (Težak 1999: 174).

U nekim raspravama spominje se crnogorsko *osjem*, *sjem* i srpsko-crnogorsko *zaosob*:

Osim je riječ koja se u južnoslavenskim jezicima pojavljuje u različitim likovima *osem* (Makedonija), *osjem* i *sjem* (Crna Gora), *ošljem* (muslimanska narodna pjesma), *sem* (Srbija), *osin* i *sin* (Žrnovo, Korčula), *osvin* (Lumbarda), *osvan* (ZAKON VINODOLSKI) i dr.“ (Težak 1999: 270). „U istom je značenju – *zaosob*, potvrđen samo srpskim i crnogorskim primjerima (Težak 1999: 190).

19. (C) Hrvatski s u p r a k o r e l a c i o n i purizam podrazumijeva neutralizaciju uticaja i posuđivanja iz neštoškavskih južnoslovenskih jezika – slovenačkog, makedonskog i bugarskog. Međutim, ovdje za sada ne nalazimo bilo šta vrijedno pomena. Teško je i pretpostaviti da bi navedeni neštoškavski jezici mogli izazvati ozbiljniju purističku reakciju. Hrvatsko čistunstvo ponekad se razmatra suprakorelaciono i opravdava činjenicom što ga, recimo, i Slovenci njeguju (npr. Težak 1999: 103). U puristički obojenim analizama katkad izbije na površinu pokoja riječ iz slovenačkog ili primljena preko njega. Takav je, recimo, pridjev *učinkovit*.

U Anićevu rječniku neopravdano je taj pridjev proglašen slovenskim, knjiškim i retoričkim. Nije svaka riječ koju i Slovenci imaju – slovenska pa makar je u Sloveniji i prije i češće rabljena (Težak 2000: 149).

Rijetko se u tumačenjima hrvatskog purizma fokusira makedonski i bugarski jezik. Ti se jezici gotovo isključivo spominju usput u raspravama navođenjem jediničnih primjera koji „mirišu“ na nešto bugarsko ili makedonsko tipa glagola *kačiti* i njegovih izvedenica:

Premda su nam oblici bez *v* stigli preko srpskoga, riječ je zapravo o makedonizimima i bugarizmima. I sad ako nam ta slikovitost čini 'otkačenjake' tako potrebnima, nema nikakva razloga da mjesto njih ne iskoristimo odgovarajuće hrvatske oblike: *otkvačen*, *otkvačenost*, *otkvačenjak* (Težak 1999: 182). U REČNIKU NA MAKEDONSKIOT JAZIK SO SRPSKOHRVATSKI TOLKUVANJA čitamo pod natuknicom *kači* – popeti, podići, smjestiti na prevozno sredstvo (*kači* gi decata na voz); popeti se (*se kači* na drvo, mi *se kači* na glava), podići se, skočiti (*cenite se kačija* – cijene su skočile).

Kao nesvršeni glagol pojavljuje se u liku: *kačuva* – penjati se. Pod natuknicom *dokači* nalazimo *dohvatiti*, *popeti do kraja*, a uz *zakači* čitamo kao primjer: *gi zakačija vagonite* – zakvačili su vagone, pod natuknicom *prikači* – *prikačija uste eden vagon* – prikvačili su još jedan vagon, a pod natuknicom *otkači* – *go otkočija posledniot patnički vagon i zakačija nekolku tovarni* – otkvačili su posljednji putnički vagon i zakvačili nekoliko teretnih. Budući da su u tom rječniku srpskohrvatske istovrijednice samo srpske, unatoč dvoimenosti u naslovu, svuda se u tumačenju makedonskih natuknica navode likovi bez **v**: *zakačili su*, *prikačili su*, *otkačili su*. Nakon toga nema potrebe dokazivati podrijetlo „kačenja“ i „otkačenja“ pa je očito da tim likovima nije mjesto ni u etimološkim hrvatskim rječnicima (Težak 1999: 182).

U analizi para *voljeti* – *ljubiti* konstatuje se da se rječnik makedonskog jezika B. Koneskog više podudara s hrvatskom nego sa srpskom jezičkom praksom (Težak 1999: 77).

20.(D) Hrvatski s u p e r k o r e l a c i o n i purizam odnosi se na otpor posuđivanju iz zapadnoslovenskih i istočnoslovenskih jezika, za šta u praksi nema izraženijih potvrda. Stjepko Težak tvrdi da zbog etimološke i semantičke srodnosti (ne uvijek) mnogi olako prihvaćaju rusizme, bohemizme i druge slavizme ne vodeći računa o tome da li su potrebne ili nisu (Težak 1999: 167). Hrvatski jezik je bio pod jačim uticajem češkog jezika, a srpski ruskog (Babić 2001: 298). Za domaće riječi Stjepko Težak vidi opasnost od rusizma *pojasniti*.

Primjeri, sve češći u hrvatskoj jezičnoj praksi, uvjeravaju da nam rusizam *pojasniti* sa svojim izvedenicama (*pojašnjenje*, *pojašnjavati*, *pojašnjavanje*), ugrožavaju već uvriježenu riječ i sve njezine izvedenice (*objašnjenje*, *objašnjavati*, *objašnjavanje*, *objašnjiv*, *neobjašnjiv*, *objasnidbeni*, *objasnitelj*, *objašnjavač* i dr.).

U toj prijetnji da se hrvatske riječi istisnu i u istom značenju zamijene posuđenicama i jest glavna opasnost: potiskivanje našeg za račun tuđega. Ni po jada ako riječ *pojasniti* prihvatimo u značenju: nedovoljno objašnjeno učiniti jasnijim. Tako bogatimo rječnik; imamo dvije bliskoznačnice, koje se ne zamjenjuju, nego nijansiraju osnovno značenje [...] Pritom ne treba zanemariti ni činjenicu da se mogu iskoristiti i druge bliskoznačnice: *razložiti*, *rastumačiti*, *obrazložiti*, *protumačiti*, *razjasniti* (Težak 2000: 108).

Dominaciju rusizma *prisutan* on ovako tumači:

U razdoblju koje je za nama pridjev *nazočan* politički je bio negativno obilježen, osumnjičen za nacionalističku isključivost, iako u RAZLIKAMA IZMEĐU HRVATSKOG I SRPSKOG JEZIKA P. Guberine i K. Krstića nije predložen kao zamjena za *prisutan*. Prevlast toga rusizma, koja nije od jučer, očita je i danas kada *nazočan* ponovno osvaja izgubljeno mjesto pod suncem hrvatskoga jezičnog prostora (Težak 2000: 146).

Stjepko Težak tvrdi da je hrvatski zahvaljujući ruskom jeziku i najčešće njegovom srpskom posredniku pretjerano obogatila tvorenica s prefiksom **bez-**.

Nalazimo ovakve rečenice: „*Bespotrebno* gubim vrijeme i *bespomoćno* razmišljam kako bih riješio *bezodložni* zadatak.“ A hrvatski se to lijepo kaže: „*Nepotrebno* gubim vrijeme i *nemoćno* razmišljam kako bih riješio *neodgodivi* zadatak.“

Tvorba imenica, pridjeva, priloga i glagola prefiksom **bez-** nije nehrvatska. Ima za nju dosta potvrda u dobrim hrvatskih pisaca: *bezazlen, bezbožac, bezdimni, bezdrveni, bezdušno, bezgrešan, bezemljaš, bezimen, bezobrazan, bezumlje, bezvlade, beskraj, bespuće, besplatno, besposlica, bespravlje, bešćutno, bešuman, beživotan* i dr. (Težak 2000: 221). Nekim se takvim rusizmima i srbizmima odupiremo ne samo zamjenom prefiksa nego i zamjenom osnovne riječi, a katkada treba uz koji drugi prefiks još i sufiks: mj. bezodložno – *neodgodivo*, mj. bezuslovno – *bezuvjetno*, mj. bezodmoran – *neumoran*, bezvazdušan – *zrakoprazan*, bezugli – *beskutni*, bezbjedan – *siguran, zaštićen*, beslovesan – *nerazuman, nerazborit*, bespošten – *nepoštedan, nemilosrdan, bezobziran*, bezmalo – *umalo, zamalo, gotovo*, bespristrasan – *nepristran*, besnažan – *slab, nekaj, nemoćan*, bespomoćan – *nemoćan*, besilan – *nemoćan*, bezmjern – *neizmjeran*, beznadežan – *beznadan*, bespartijski – *izvanpartijski* (bolje: *izvanstranački*), bestemeljan – *neutemeljen, neosnovan*, bespogrešan – *nepogrešiv*, bespojmovan – *nepojmljiv* (Težak 2000: 221).

Težak piše da je *snimak* ušao pod uticajem ruskog (*снимок*) i češkog (*sni-mek*) te da su obje tvorenice pravilne (Težak 1991: 77). On ističe da *usložniti/usložnjavati* ne „doživljavamo“ kao rusizam (Težak 1991: 122), iako je jasno da se o tome radi (< *усложнить/усложнять*). „U svakom slučaju, ako u našoj jezičnoj praksi prevlada svijest da su u njegovanom jeziku u prednosti riječi hrvatskog i slavenskog podrijetla,¹⁶ možemo očekivati da se *usložnjavanje* održati, a glagol *usložniti* i *usložnjavati* pored *komplikirati*, kao i *utočniti* i *utočnjavati* pored *precizirati*“ (Težak 1991: 123). Zato ističe da je nepotreban rusizam *ukazati* (*указати*) – Težak 1999: 29. Što se tiče riječi *ulica*, teško je negirati mogući uticaj ruskog jezika (*улица*) – Težak 1999: 35. Riječ *ugroza* ne tumači se kao rusizam (*угроза*; Težak 1999: 46) i preporučuje da se izbjegava glagol *prisustvovati* (*присутствовать*; Težak 1999: 87). Težak smatra da nisu potrebne tuđice tipa *skaredan* (*скарадный*; Težak 1999: 106). On tvrdi da ima nepotrebnih, štetnih rusizmama jer ne obogaćuju jezik, nego ga osiromašuju potiskujući u zaborav gdje i po nekoliko hrvatskih riječi. „Štetni su već zato što im dobar dio pučanstva ne zna pravoga značenja, a ni iz konteksta nije uvijek lako pogoditi na koje od više mogućih značenja misli pisac ili govornik“ (Težak 1999: 170). Npr. *snabdjeti, snabdijevati, snabdijevanje, snabdjevač*, „koje su neko vrijeme bile potisnule naše *opskrbiti, opskrbljivati, opskrba, opskrbljivač*, zatim je tu i *uslov, usloviti, uslovljivati, uslovno*, pred kojima su uzimali *uvjet, uvjetovati, uvjetno* te *stepen, postepeno, stepenice, stepenište*, zbog kojih i danas u jezik nekih govornika i pisaca nemaju pristupa *stupanj, postupno, stube, stubište* i njihove izvedenice“ (Težak 1999: 170–171). S druge strane, jedni rusizmi pripadaju razgovornom jeziku i stilski su obilježeni, recimo *dozvola* (dopuštenje, dopusnica, odobrenje), *dozvoliti* (dopustiti, odobriti), a drugi su se „snažno potvrdili u hrvatskoj književnosti, npr. – *ozariti* – obasjati, zasjati, biti kao obasjan unutarnjim žarom (Ujević, Šegedin, Kolar, I. G. Kovačić), iako je bilo nas-

¹⁶ Ovu postavku demantuje sadašnja jezička praksa.

tojanja da se ovaj posljednji zamijeni glagolom *ožariti* (Kumičić, Kolar)“ – Težak 1999: 170–171.

Neki rusizmi samo se iznimno nađu u hrvatskih pisaca (*prenebregnuti, prenebregavati – zanemariti, zanemarivati, propustiti, propuštati, izbjegavati, žacati se*), ali nekima zaista bez potrebe se razbacuju osobito političari i sindikalisti, a za njima se povode i novinari. Takvu sindikalno-političkom rječniku svakako pripada pridjev *neprikosnoven* i prilog *neprikosnoveno* (Težak 1999: 170–171).

Što se tiče riječi *pojasniti, pojašnjenje* (*пояснить, пояснение*), Težak se eksplicitno ne izjašnjava, već samo kaže: „Katkad se čuju savjeti da treba izbjegavati glagol *pojasniti* (i imenicu *pojašnjenje*), jer je slovenizam, rusizam, neologizam“ (Težak 1999: 207). On ističe da je Radoslav Katičić preoblikom *obezličenja* nazvao sintaksički postupak kada se rečenice s glagolom u trećem licu množine transformišu tako da se glagol stavlja u treće lice jednine i pridružuje mu se povratna zamjenica *se* (*jašu – jaše se*) – (Težak 1999: 222–223). Međutim, u ruskoj je lingvistici još prije Katičića poznato *обезличение*.

U vezi sa prijedlozima da se riječ *opasnost* zamijeni riječju *pogibelj* on ističe: „Složio bih se da *opasnost* i *pogibelj* nisu istoznačnice, nego bliskoznačnice, ali je sasvim pogriješno *pogibelj* tumačiti kao neologizam, i to rusizam [...]“ jer ona ima hrvatsko porijeklo (Težak 1999: 257) te je „nismo trebali uvoziti iz Rusije“ (iako je kod kajkavskih pisaca uglavnom *pogibel*), kao što ni oblik *pogibelj* „nismo morali posuditi od Rusa“ (Težak 1999: 257, 259). Za pravni jezik Težak kaže:

Ako su do 1920. pravnici uspješno rabili riječ dublje ukorijenjenu u hrvatsku praksu, mislim da bi se i njihovi današnji sljednici mogli zadovoljiti imenicom *pogibelj* i pridjevom *pogibeljan*, čime ih preporučuje u odnosu na *opasnost* i *opasan* (Težak 1999: 261). Pod ruskim utjecajem naša književnost romantizma, realizma i moderne upravo vrvi [...] složenicama: *blagoćudan, blagodatan, blagoglasje* (sklad, harmonija), *blagohlepno, blagoizvoliti, blagoličan* (pristao, lijep), *blagopokojni* i dr. Kao što je u vrijeme potiskivanja hrvatskih riječi u korist srpskih bilo potisnuto *izvješće*, sad se događa obratno, s nepravom se potiskuje *izvještaj* kao tobožnji srbizam. Obje su hrvatske imenice, a *izvještaj* čak ima stanovitu prednost zbog pridjeva *izvještajni*. Preporučuje se razlika: *izvješće* – sažeto priopćenje podataka nekomu o nečemu; *izvještaj* – opširno, iscrpno iznošenje podataka o nečemu s objašnjenjima (Težak 2004: 163).

Hrvatski purizam orijentisan na druga dva istočnoslovenska jezika – bjeloruski i ukrajinski – dolazi samo kao teoretska mogućnost, bez bilo kakvih potvrda (nama poznatih) iz prakse.

21. (D) Hrvatski e k s t r a k o r e l a c i o n i purizam suprotstavlja se uticajima i primanju iz neslovenskih jezika, prije svega engleskog.

Odnos prema stranim riječima u hrvatskom književnom jeziku vrlo je slojevit. Ishodište hrvatske jezične kulture, kada se rabi slavenski, određeno je tradicijom crkvenoslavenske književnosti. U njoj, koja polazi od preslika grčkih liturgijskih tekstova, dana je izrazita prednost slavenskim izražajnim sredstvima, a tek izni-

mno se preuzimaju riječi koje nisu slavenske. To je udarilo pečat hrvatskoj jezičnoj kulturi sve do naših dana (Zapisnik www1).

I ovdje purizam ponekad dovodi do dvojne orijentacije: interkorelacionog odbijanja (recimo, od srpskog) i ekstrakorelacionog privlačenja (npr. engleskog kao protivteže srpskom). Prije je hrvatski ekstrakorelacioni purizam posebno dolazio do izražaja u odnosu na njemački: „Živeći u austrijskome carstvu od 1527. do 1918., živjeli smo u zajedništvu s njemačkim jezikom, i ne samo živjeli nego mu kao narod bili podređeni u mnogim pogledima, u pravnome, političkome, vojničkome, gospodarskome i kako li sve ne, i za tih smo 400 godina u svoj jezik primili oko četiri-pet tisuća njemačkih riječi, točnije u dijalekte i razgovorni jezik, što je i razumljivo, ali unatoč tomu u svoj književni jezik nismo primili ni četrdeset germanizama, što u takvim prilikama nije razumljivo“ (Babić 2004: 207).

Budući da ova vrsta čistunstva nije opterećena problemom genetske identičnosti i sličnosti (koje u interkorelacionom purizmu jedna strana može da koristi i zloupotrebljava u cilju isticanja i nametanja konvergencije, a druga može da upotrijebi za potenciranja divergencije, što izaziva napon u sistemu), u njemu su odnosi dviju strana (one koja prima i ona koja daje) manje zategnuti i podložni uzajamnim frustracijama.

Svaki purizam ima neki dominantan ekstrakorelacioni jezik protiv koga je uperen. U slučaju hrvatskog to su bili njemački, mađarski, italijanski (ranije) i engleski (sada). Ukupna interakcija tih jezika je gotovo isključivo jednosmjerna: hrvatski mnogo više prima iz drugih jezika, nego što im daje. Valorizovanje posuđenica je izrazito orijentisano na pozitivno pozicioniranje u odnosu na domaće riječi.

Poraba hrvatskih riječi, ako treba i prilagođena značenja, ili hrvatskih tvorenica, ako se doživljavaju kao uspjele, predstavlja veću vrijednost nego mehaničko preuzimanje stranih izražajnih sredstava. Tako je onda hrvatska riječ svečaniya i formalnija (*glazba, mirovina, redastvenik*), a posuđenica opuštenija i manje zahtjevnija (*muzika, penzija, policajac*). Ta dimenzija purizma ugrađena je u same temelje hrvatske jezične osjetljivosti (Zapisnik www1).

Ova orijentacija se ublažava kada je u pitanju civilizacijska terminologija.

Što se pak tiče civilizacijskoga nazivlja (*obzorje/horizont, kušalica/epruveta*) i apstraktnoga rječnika (*možebitan/eventualan, konačan/definitivan, uzročnost/kauzalnost*), tu nam uvijek „treba i naša hrvatska, i naša europska riječ“ (Dalibor Brozović). Pripadnik hrvatske kulture nije naobražen ako ne zna obje i ako ne umije skladno baratati njima. A valjani školski udžbenici vodit će učenike upravo tomu. [...] – Zapisnik www1.

Postoji nesistematičnost, slučajnost (*ad hoc*) u primanju stranih riječi.

Strane riječi, kad se u danom trenutku u drugim jezicima karakteristično rabe, uvrstavaju se i sasvim *ad hoc* u hrvatski govor, pa i u pisanje, ali one time čak i ne ulaze u hrvatski jezik, a kamoli da bi u njem postajale standardne. To osobito vrijedi za brojne engleske riječi koje se danas preuzimaju *ad hoc* na područjima kao što su računalstvo, zabavljaštvo i razna natjecanja. Njih valja strogo lučiti od stra-

nih riječi koje su čvrsto ugrađene u standardni rječnik, bez kojih nema hrvatskoga jezika kakav danas jest. Među tima su osobito znatne riječi latinskoga i grčkoga podrijetla. Uz njih stoje i riječi preuzete iz crkvenoslavenskoga, no takvima se, kad su se doista udomaćile, obično i ne pozna da su posuđenice (*ustrojstvo, blagovijest*) – Zapisnik www1.

Strani lingvisti nisu baš oduševljeni hrvatskim ekstrakorelacionim purizmom. Tako Graham McMaster piše:

Pretpostavimo da su istočnoj varijanti zubi već izvađeni. Postoji dakle prazno mjesto za jezičnog (ersatz) neprijatelja koji će vjerojatno popuniti anglizmi. Doduše, kao engleskog govornika pogodila me izjava profesora Babića, uglednog jezikoslovca, da hrvatski jezik mora biti odbranjen od anglizama (cit. prema Babić 2001: 247).

Babić upozorava na veliku opasnost koja dolazi iz engleskog jezika: „Sa zapošljavanjem sve novih i novih engleskih riječi može se očekivati potpuna prevlast engleskog jezika jer će hrvatske riječi ostati bez posla, bez sredstava za život, a to znači da su osuđene na propast, a s njima će nestati i hrvatski jezik“ (Babić 2001: 117).¹⁷ On postavlja pitanje kako se oduprijeti silnoj navali anglizama, kako prema njima stvoriti gust filter jer postoji opasnost da se hrvatski jezik „utopi u engleskome, pa ako te opasnosti zaista nema, postoji opasnost da se pretvori u ružan hrvatski, u anglokrobotski jezik“ (Babić 2001: 209) i rješenje nalazi u preuzimanju iz drugih jezika kada maternji jezik ne zadovolji:

Jezik nije mjesto da se uvodi nova nepotrebna i štetna moda, ili još bolje rečeno pomodnost, a moda je danas američki engleski. Loše je kada on zadovoljava one potrebe koje bi mogao hrvatski, a još je gore kad dosadašnje dobre navike zamjenjuje engleski (Babić 2001: 215),

dodajući krilaticu: „Hrvatski za Hrvate, a engleski za svijet!“ (Babić 2001: 216).

Posebno je izraženo kopiranje engleske sintakse i tvorbe riječi.¹⁸ Babić izražava nadu da će se zajedničkim snagama potisnuti nepotrební anglizam *pin*, za koji postoje četiri bolje mogućnosti po vrijednosti (ovim redom): *zaporka*, *lozinka*, *šifra*, *OIB* (Babić 2001: 250). Babić upotrebljava metaforški izraz *hrvatsko jezično nebo zamračeno anglicizmima* i zaključuje da se ulazi u novu veoma ozbiljnu fazu odbrane hrvatskoga jezika pa će možda njegov „uzbudni vapaj doći do ušiju onih koji ga treba čuti i do srca onih koji ga trebaju osjetiti

¹⁷ Babić čak predviđa i kada će se to dogoditi: „Za običan razgovor sasvim je dovoljno tisuća-dvije riječi pa se sa sigurnošću može reći da je kraj hrvatskoga jezika kad se zaposli 15000 engleskih riječi. Po stopi od 30 riječi na godinu to će se dogoditi za 500 godina. Dugo je doduše do tada, bit će to tek daleke 2481. godine, ali to je za hrvatski jezik mračna perspektiva, a za engleski svijetla“ (Babić 2001: 117). Zbog navale stranih riječi on čak „ne razumije više hrvatski“, a ima tekstova koje „nitko živ ne razumije“ (Babić 2001: 121).

¹⁸ O čemu su takođe pisali Stjepko Težak (1999), Ines Opačić (2006a) i Maja Matković (2006).

da Hrvatima hrvatski jezik treba biti na jednom od prvih mjesta u očuvanju hrvatskoga identiteta“ (Babić 2001: 221).

Za anglizme, ili amerikanizme, obično krivimo Amerikance, a oni nam nisu ništa krivi, oni nam nameću ili ne nameću kolonijalni jaram, opet prema prilikama, ali kad je već tako, nemojmo ga dobrovoljno i šutke sami preuzimati, i u to još u jeziku, gdje baš ne moramo. Htjeli mi to ili ne htjeli, američki je jezik svjetski jezik, ulazi u pore gotovo svakoga jezika, ali ipak nije dobro kad primamo i ono što ne bismo morali (Babić 2001: 223).

Na jednom mjestu on se pita: „[...] tko pretjeruje, ja, koji nastojim da anglicizama bude što manje, koji upozoravam da ne upotrebljavamo svaki anglicizam koji pročitamo ili čujemo u engleskome ili je u pravu onaj tko mi zbog toga prigovara“ (Babić 2001: 245).

Što se tiče germanizama, Babić kaže da je opasnost od Austrijanaca i Nijemaca nestala, iako bi se sada germanizmi lakše mogli prihvaćati „da navaljuju u naš jezik“ (Babić 2001: 207). U odnosu na današnji trenutak Babić kaže:

Sada kad je opasnost od Austrijanaca i Nijemaca prošla, sad bismo germanizme lakše mogli prihvaćati da navaljuju u naš jezik, ali njihovo je vrijeme prošlo (Babić 2001: 207). Sada su nadirući ulogu preuzeli anglizmi (amerikanizmi). Prema njima nismo tako otporni, ali da to objasnimo, trebao bi drugi članak (Babić 2001: 207).

I orijentalizmi se nalaze na udaru hrvatskih čuvara jezika (poput Stjepana Babića), ali je puristička silina mnogo slabija nego kad su u pitanju anglicizmi.

U raspravama o odnosu hrvatskog i drugih jezika ponekad se sa interkorelacionala prelazi na ekstrakorelacional. To se vidi iz Pranjkovićevih ocjena Babićeve pozicije.

Čudi se nadalje tome što sam spomenuo engleski jezik i činjenicu da je u nj importirana ogromna količina stranih leksema (pa to engleskome ipak ne smeta) „jer strane riječi u engleskom jeziku nisu niti će u bilo kojem slučaju moći ikada dovesti u pitanje uništenje engleskog jezika, dok naprotiv srbizmi u hrvatskom jeziku, koji se i dandanas sve više uvlače u nj, očito smišljeno, imaju isključivo za cilj potpuno uništenje hrvatskoga naroda, a time svakako i rušenje naše mlade države Hrvatske“. Posebno smatra da sam pretjerao kad sam izjavio da u hrvatskom jeziku ima npr. riječi koje su podrijetlom eskimske ili kineske, pa da ne vidim u čemu je tragedija ako ima i pokoja srpska (Pranjković 1997: 118).

Anglocentrističku purističku orijentaciju Babić ponekad povezuje sa srpskocentrističkom i germanocentrističkom.

Kao što smo nekada bili otporni prema germanizmima, tako smo poslije svoj otpor okrenuli prema srbizmima jer su nas donedavno Srbi i srpski jezik ugrožavali kao nekad Austrijanci i njemački jezik, a danas nam otpor prema anglizmima nije nikakav. Od Amerikanaca se ne osjećamo tako ugroženi i anglizmi nam danas naviru sa svih strana. Otupio nam je osjećaj po kojem, bez obzira na opasnost, za nove potrebe najprije iskušavamo svoje tvorbene i izražajne mogućnosti pa tek ako nas one izdaju, tek da se onda poslužimo tuđim. Istina fizička opasnost za opstanak od Amerikanaca nije velika, ali je ugrožena ljepota, izražajnost, a pomalo i sama bit

hrvatskoga jezika jer anglizme prihvaćamo kao dobrodošle goste i onda kad su nam nepotrebni i glasovno neprihvatljivi (Babić 2001: 243).

22. Na ekstrakorelacionom planu pored purizma postoje i suprotne tendencije. Jedna od njih je težnja da se preuzmu tvorbeni modeli iz stranih jezika radi jezičke ravnopravnosti polova, što posebno ističe Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika.

U hrvatskome jeziku postoje veće mogućnosti tvorbe imeničkih (mocijskih, fleksijskih) parnjaka ženskoga roda imenicama za zvanja i vršitelje radnje u neutralnome (muškome) rodu nego u nekima od najznatnijih europskih jezika poput engleskoga i francuskoga. Tim se mogućnostima vrijedi služiti kada je god to jezičnome ustroju primjereno [...] Vijeće preporučuje razlikovanje spolova u rodu imenica za zanimanja i vršitelje radnje gdje je to god tvorbeno moguće i gdje se odnosi na pojedine osobe određenoga spola. Jedino takvi slučajevi imaju veze s poštovanjem osobe i s ravnopravnošću spolova. Opća uporaba imenica za zanimanja i vršitelje radnje ima veze samo s općim ustrojem jezika i njegovom ekonomičnošću, koje svaka obrazovana osoba mora poštovati, i jezikoslovno je posve pogrešno smatrati ju izrazom nepoštovanja ravnopravnosti spolova (Zapisnik www2).

Babić piše da se u odnosu na srpski jezik „u tvorbi parnih imenica podosta razlikujemo jer oni nekih takvih imenica uopće nemaju, kao što kaže Klajn, a druge tvore drugim sufiksima“ (Babić 2004: 180–181).

Literatura

- Babić 1990: Babić, Stjepan. *Hrvatska jezikoslovna čitanka*. – Zagreb: Globus. – 322 s.
- Babić 1990: Babić, Stjepan. Djed Božićnjak. – In: *Jezik*. – Zagreb. – Br. 2. – S. 63.
- Babić 1997: Babić, Stjepan. Hrvatski književni jezik u Bosni i Hercegovini. – In: *Jezik*. – Zagreb. God. 45. – S. 29–34.
- Babić 2001: Babić, Stjepan *Hrvatska jezikoslovna prenja*. – Zagreb: Globus. – 323 s.
- Babić 2004: Babić, Stjepan. *Hrvatnja hrvatskoga: Hrvatski u koštacu sa srpskim i u klinču sa engleskim*. – Zagreb: Školska knjiga. – 262 s.
- Bašić 1994: Bašić, Nataša. „Nasilna kroatizacija“. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 41. – S. 157–161.
- Bilić 1997: Bilić, V. – In: *Hrvatsko slovo*. – Zagreb. – 17. 9. – S. 17.
- Brabec 1984: Brabec, Ivan. *Sto jezičnih savjeta*. – Zagreb: Školske novine. – 186 s.
- Brborić 1991 [2012]: Brborić Branislav. Standardni jezik i jezički standard. – In: Tošović, Branko; Wonisch, Arno. *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika*, knj. 1/4: 1990–2004. – Graz – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Beogradska knjiga. – S. 33–59.
- Brodnjak 1992a: Brodnjak, Vladimir. *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. – Zagreb: Školske novine. – 640 s.

- Brodnjak 1992b: Brodnjak, Vladimir. *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*. – Zagreb: Školske novine. – 637 s.
- Brozović 1994: Brozović, Dalibor. Programska stajališta HDZ-a o hrvatskome jeziku. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 41. – S. 83–85.
- Brozović 1998: Brozović, Dalibor. Aktualna kolebanja hrvatske jezične norme u slavenskome i europskome svijetlu. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 45. – S. 161–176.
- Brozović 1999: Brozović, Dalibor. Odnos hrvatskoga i bosanskoga odnosno bošnjačkoga jezika. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 47. – S. 13–16.
- Brozović 2003: Dalibor Brozović. Genetskolingvistički i sociolingvistički kriteriji u sistematizaciji južnoslavenskih idioma, s posebnim obzirom na Bosnu i Hercegovinu. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 50. – S. 1–6.
- Cerovac 1958: Cerovac, Mirko. *Jezični savjetnik za uredske kadrove: Gramatika, pravopis i stilistika poslovnog jezika*. – Zagreb: Birotehnika. – 250 s.
- Dulčić 1997: Dulčić, Mihovil (priređivač). *Govorimo hrvatski: Jezični savjeti*. – Zagreb: Naprijed – Hrvatski radio. – 512 s.
- Hudeček/Mihaljević/Vukojević 1999: Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka (izvršno uredništvo). *Hrvatski jezični savjetnik*: – Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. – 1660 s. [Autori: Žagar, Mateo; Hudečer, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Barić, Eugenija].
- Kordić 2003: Kordić, Snježana. Demagogija umjesto znanosti. – In: *Književna republika*. – Zagreb. – Br. 7–8. – S. 176–202.
- Kordić 2010: Kordić, Snježana. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux. – 430 s.
- Korpus-sr: *Korpus savremenog srpskog jezika na Matematičkom fakultetu u Beogradu*. Rukov. Duško Vitas. – In: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>). – Stanje 15. 8. 2011.
- Krmpotić 2001: Krmpotić, Marijan. *Hrvatski jezični priručnik*. – Zagreb: Kloštar Ivanić: Agapa. – 452 s.
- Lončarić/Bičanić 2000²: Lončanić, Mijo; Bičanić, Ante. *Priručnik za pravilno pisanje*. – Zagreb: Profil international. – 155 s.
- Mamić 1997²: Mamić, Mile. *Jezični savjeti*. – Zadar: Vlastita naklada. – 229 s.
- Mandić 1998: Mandić, Vlado. *Kako javno razgovarati hrvatski*. – Pula C.A.S.H. – 244 s.
- Maretić 1924: Maretić, Tomo. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik: za sve one, koji žele dobro govoriti ili pisati književnim našim jezikom*. Dopuna Broz-Ivekovićevu RJEČNIKU HRVATSKOGA JEZIKA. – Znanstvena djela za opću naobrazbu. – Zagreb: JAZU. – 207 s.
- Matković 2005: Matković, Maja. *Ah, taj hrvatski!: Jezični savjetnik za svakoga*. – Zagreb: Večernji list. – 111 s.

- Matković 2006: Matković, Maja. *Jezični savjetnik: Iz prakse u praksu*. – Zagreb: Škorpion. – 264 s.
- Nikolić 2007 (RSJ): Nikolić, Miroslav (redigovao i uredio). *Rečnik srpskoga jezika*. – Novi Sad: Matica srpska. – 1561 s.
- Opačić 2006: Opačić, Nives. *Hrvatski u zgradama: Globalizacija jezične politike*. – Zagreb: Sveučilišna naklada. – 207 s.
- Opačić 2006²: Opačić, Nives. *Iza riječi: Prtinom i cijelcem*. – Zagreb: Matica Hrvatska. – 305 s.
- Pavešić 1971: Pavešić, Stanko. *Jezični savjetnik s gramatikom*. – Zagreb: Matica hrvatska. – 449 s.
- Pavičić 2001: Pavičić, Josip. *Ispod jezika: komentari o jeziku i Hrvatima*. – Zagreb: Naklada Pavičić. – 355 s.
- Pranjeković 1997: Pranjeković, Ivo. O srbizmima. – In: Pranjeković, Ivo. *Jezikoslovena sporenja*. – Zagreb: Konzor. – S. 117–121.
- Pranjeković 2000: Pranjeković, Ivo. Hrvatski jezik i nova vlast. – In: *Vijenac*. – Zagreb. – Br. 156: http://www.matica.hr/_0025688f0069b851.nsf/0/28e4378d58ce2418002568900041f21a?OpenDocument&Highlight=0,_4a1p62rjaddnncq86go. – Stanje 16. 4. 2005.
- Pranjeković 2002: Pranjeković, Ivo. Žalosna prenja naraštajnog prenjca. – In: *Vijenac*. – Zagreb. – Br. 209, 07. ožujka 2002.
- Pranjeković 2008: Pranjeković, Ivo. *Sučeljavanja*. – Zagreb: Disput. – 198 s.
- Protuđer 2004⁴: Protuđer, Ilija. *Pravilno govorim hrvatski 4: Praktični jezični savjetnik*. – Split: Naklada Protuđer. – 270 s.
- Samardžija 1993: Samardžija, Marko. *Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik*. – Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. – 150 s.
- Samardžija 2004²: Samardžija, Marko. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. – Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. – 250 s.
- Sr-Korpus: Korpus savremenog srpskog jezika na Matematičkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. – In: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>. – Stanje 17. 5. 2011.
- Šamija/Lukačić 1991: Šamija, Branko; Lukačić, Dražen. *Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga nazivlja: Rječnik hrvatskih i srpskih inačica*. – Zagreb: Maxprint. – 143 s.
- Šimundić 1994: Šimundić, Mate. *Rječnik suvišnih tudica u hrvatskomu jeziku*. – Zagreb: Barka. – 269 s.
- Škarić 1994: Škarić, Ivo. Hrvatski jezik danas. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 41. – S. 97–103.
- Škarić 2001: Škarić, Ivo. Razlikovna prozodija. – In: *Jezik*. – Zagreb. – God. 48. – S. 11–19.
- Težak 1991: Težak, Stjepko. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. – Zagreb: Školske novine. – 195 s.

- Težak 1999: Težak, Stjepko. *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. – Zagreb: Tipex. – 301 s.
- Težak 2000²: Težak, Stjepko. *Hrvatski naš osebniji*. – Zagreb: Školska knjiga. – 316 s.
- Težak 2002: Težak, Stjepko. *Jezične mijene i prijelomi u hrvatskoj umjetnosti riječi*. – Zagreb: Školska knjiga. – 395 s.
- Težak 2004: Težak, Stjepko. *Hrvatski naš ne-podobni*. – Zagreb: Školske novine. – 202 s.
- Težak 2005: Težak, Stjepan. *Između jezika i stila*. – Zagreb: Tipex. – 195 s.
- Tošović 2004a: Tošović, Branko. Globalna diferencijacija jezika. – In: *Riječki filološki dani*. – Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. – S. 533–546.
- Tošović 2004b: Tošović, Branko. Tipovi globalne diferencijacije jezika. – In: *Aktualizacija jezikovrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. – Ljubljana: Filozofska fakulteta. – S. 59–72.
- Tošović 2004c: Tošović, Branko. *Teritorijalna diferencijacija kao vrsta globalnog raslojavanja jezika*. – In: *Riječ*. – Rijeka. – Br. 2. – S. 84–91.
- Tošović 2008: Tošović, Branko. Die kroatische Sprachpolitik (mit einem Vergleich zu Serbien und Bosnien). – In: Braselmann, Petra; Ohnheiser, Ingeborg (Hg.): *Frankreich als Vorbild? Sprachpolitik und Sprachgesetzgebung in europäischen Ländern*. – Innsbruck: Universität Innsbruck – University Press. – S. 99–116.
- Tošović 2009: Tošović, Branko. Konvergentne i divergentne standardološke interakcije (BKS-korelacional). – In: Badurina, Lada; Pranjković, Ivo; Silić, Josip. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: Prilozi za proučavanje standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*. – Zagreb: Disput. – S. 29–56.
- Vidović 1983: Vidović, Radovan. Jezični savjeti. – Split: Logos. – 91 s.
- Vince 1978: Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika: Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. – Zagreb: SNL. – 629 s.
- Zapisnik www1: Zapisnik 15. sjednice Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. – In: http://www.ihjj.hr/dokumenti/Zapisnik_15.%20sjednica.doc. – Stanje 10. 8. 2012.
- Zapisnik www2: Zapisnik 27. sjednice Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. – In: http://hr.wikisource.org/wiki/Zapisnik_s_27._sjednice_Vijeća_za_normu_hrvatskoga_standardnog_jezika. – Zagreb, 9. lipnja 2011. – Stanje 19. 8. 2012.
- Zoričić 1998: Zoričić, Ivan. *Hrvatski u praksi*. – Pula: Žakan Juri. – 482 s.

Branko Tošović

Croatian Word-formation Purism

Croatian language policy is characterized by a marked purist tendency, which has a long history. Purism has been a constant presence in the Croatian language and is considered as one of the important characteristics of the Croatian literary standard from its beginnings until today. In the 1990s, it underwent a strong revival as a result of a radical intervention into the language standard and its speech realization. Croatian purism is largely homogenous when it comes to its basic orientations, but structurally it is very heterogeneous. It contains various currents of thought influenced by factors such as intention, means, cause, motive, consequence, volume, time, space, perception, direction, criteria, actions and measures. Croatian purism manifests itself in different forms depending on the languages and dialects it comes into contact with. On the inter-dialectal level, it comes in the form of intracorrelational purism (which is concerned with relations between Štokavian, Kajkavian and Čakavian dialects) and in the inter-language context in the form of intercorrelational purism (which is concerned with relations between Croatian and other Štokavian languages- Serbian, Bosnian and Montenegrin), as well as supracorrelational purism (concerned with relations between Croatian and non-Štokavian South-Slavic languages – Slovenian, Macedonian and Bulgarian), supercorrelational purism (relations between Croatian and non-South-Slavic languages – i.e. those belonging to the Eastern and Western group) and extracorrelational purism (relations between Croatian and non-Slavic languages – English, German, Hungarian, Latin, Greek, Italian, Turkish, etc.).

Tošović 2012a: Tošović, Branko. HRVATSKI TVORBENI PURIZAM [Tekst je pripremljen za zbornik SRPSKI POGLEDI NA ODNOS IZMEĐU SRPSKOG, HRVATSKOG I BOŠNJAČKOGA JEZIKA I/5, Graz – Beograd 2013].